

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

NOGAYCA-TÜRKÇE DİL İLİŞKİLERİ: KONYA ÖRNEĞİ

Songül ÖKSÜZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2025

NOGAYCA-TÜRKÇE DİL İLİŞKİLERİ: KONYA ÖRNEĞİ

Songül ÖKSÜZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2025

KABUL VE ONAY

Songül ÖKSÜZ tarafından hazırlanan “Nogayca-Türkçe Dil İlişkileri: Konya Örneği” başlıklı bu çalışma, 18.06.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ (Başkan)

Prof. Dr. İbrahim Ahmet AYDEMİR (Danışman)

Prof. Dr. Nurettin Demir (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

08/08/2025

Songül ÖKSÜZ

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Prof. Dr. İbrahim Ahmet AYDEMİR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Songül ÖKSÜZ

TEŞEKKÜR

Tezimin gerçekleşme sürecinin her aşamasında sonsuz sabır ve iyi niyetiyle katkı sağlayan danışman hocam Prof. Dr. İbrahim Ahmet Aydemir'e çok teşekkür ederim. Lisans dönemimden itibaren her zaman beni destekleyen kıymetli hocam Prof. Dr. Nurettin Demir'e, hangi konuyla karşısına çıksam desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Emine Yılmaz'a, kendisinden çok şey öğrendiğim Prof. Dr. Sema Aslan Demir'e ve Hacettepe Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümünün bütün hocalarına teşekkürü borç bilirim.

Bütün tez sürecim boyunca gösterdikleri sabır ve fedakarlık için sevgili kızlarım Elif ve Betül'e çok teşekkür ederim. Onlarsız çalışma motivasyonu bulamazdım. Bu süreçte uzakta olsa da desteğini ve dostluğunu hiç esirgemeyen kıymetli ablam Feride Karamahmutoğlu'na ve motivasyonumu her kaybettiğimde yanımda olan canım arkadaşım Fatma Nur Çıttır'a çok teşekkür ederim. Son olarak, bölüm sekreteri Figen Güneri'ye güler yüzlü ve destekleyici tutumu için teşekkür ederim.

ÖZET

ÖKSÜZ, Songül. *Nogayca-Türkçe Dil İlişkileri: Konya Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2025.

(En fazla 300 kelime)

Nogayca, Kazakça ve Karakalpakça ile birlikte Kıpçak dillerinin Güney kolunu oluşturur. Günümüzde ana kitle olarak Kafkasya’da yaşayan Nogayların bir kısmı, Osmanlı- Rus Savaşları sırasında kitleler halinde dönemin Osmanlı toprakları içinde bulunan Türkiye’ye göç etmiştir. Nogayca, yüzyıldan uzun zamandır Türkiye’de çeşitli bölgelerde konuşulmaktadır. Adana, Ankara, Eskişehir ve Konya illeri ve bu illere bağlı köyler bu bölgelerin başında gelmektedir.

Türkiye’de Nogaycanın konuşulduğu bölgelerde prestij dili Türkiye Türkçesidir. Dolayısıyla Türkiye Nogaycası ve Türkiye Türkçesi arasında yoğun bir dil ilişkisi ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma Türkiye Nogaycası ile Türkiye Türkçesi arasındaki dil ilişkisinin boyutlarını betimlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla Lars Johanson tarafından Türk dillerinden hareketle oluşturulan Kod Kopyalama Modeli kullanılmıştır. Kod Kopyalama Modeli çalışmanın ikinci bölümünde detaylı olarak tanıtılmıştır.

Çalışmada iki dil arasındaki ilişkinin boyutlarını ortaya koymak amacıyla Konya’nın Kulu ilçesine bağlı Ağılbaşı, Boğazören, Kırkkuyu ve Seyitahmetli köyleri ile Ankara’nın Şereflikoçhisar ilçesine bağlı Akin, Doğankaya ve Şeker köylerinde yaşayan Nogaylarla görüşülerek derleme çalışması yapılmıştır. Söz konusu derleme metinlerin transkribe edilmiş hali çalışmanın sonuna eklenmiştir. Türkiye Nogaycasında dilin söz varlığı, sesbilgisi ve biçimbilgisi seviyelerinde tespit edilen genel, seçilmiş ve karışık kopyalar eş zamanlı olarak ve betimleyici bir bakış açısıyla incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler

Türkiye Türkçesi, Kıpçak Grubu Türk dilleri, Nogayca, Türkiye Nogaycası, Dil İlişkisi, Kod Kopyalama Modeli

ABSTRACT

ÖKSÜZ Songül. *Nogai-Turkish Language Contact: The Case of Konya*, Master's Thesis, Ankara, 2025

Nogay, along with Kazakh and Karakalpak, constitutes the Southern branch of the Kipchak languages. Some Nogays, who primarily live in the Caucasus today, migrated en masse to Türkiye, then part of the Ottoman Empire, during the Russo-Turkish Wars. Nogay has been spoken in various regions of Türkiye for over a century. The provinces of Adana, Ankara, Eskişehir, and Konya, along with their villages, are among the most prominent examples.

In the sociolinguistic landscape of Turkey, Turkish functions as the prestige language, which has led to a dynamic process of language contact between Turkey Turkish and Turkey Nogay. This contact has given rise to various forms of linguistic influence and structural convergence, particularly in domains such as lexicon, phonology, and morphology.

This study investigates the nature and extent of language contact between Turkey Nogay and Turkey Turkish through the theoretical lens of Lars Johanson's Code Copying Model. Johanson's model, developed within the context of Turkic languages, provides a comprehensive framework for analyzing the transfer of linguistic material between structurally distinct but historically and geographically related languages. The model's emphasis on the typology of copies general, selective, and mixed enables a nuanced examination of contact-induced change.

The empirical foundation of the study is based on fieldwork conducted in several villages: Ağılbaşı, Boğazören, Kırkkuyu, and Seyitahmetli in the district of Kulu (Konya), as well as Akin, Doğankaya, and Şeker in the district of Şereflikoçhisar (Ankara). Data were collected through interviews with native speakers, and the transcribed texts are included in the appendix of the study.

Adopting a synchronic and descriptive approach, the analysis identifies and categorizes code copies in the speech of Turkey Nogay speakers, revealing systematic patterns of contact-induced modification shaped by sociolinguistic factors and bilingual competence.

Key Words

Turkish, Kipchak Turkic, Noghay, Noghay in Turkey, Language contact, Code Copying Model

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ	xi
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM TEZ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	3
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ.....	3
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	3
1.3. SINIRLILIKLAR	4
2. BÖLÜM NOGAYLAR VE NOGAYCA	5
2.1. NOGAYLARIN TARİHİ.....	5
2.1.1. Emir Nogay	5
2.1.2. Emir Edige ve Nogay Ordası.....	6
2.1.3. Nogay Ordası'nın Dağılması ve Göçler	7
2.2. GÜNÜMÜZDE NOGAYLARIN YAŞADIKLARI COĞRAFYALAR	10
2.3. NOGAYCA.....	14
2.4. TÜRKİYE'DE NOGAYCA ARAŞTIRMALARINA GENEL BAKIŞ	16
3. BÖLÜM KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	19
3.1. DİL İLİŞKİSİ.....	19
3.2. KOD KOPYALAMA MODELİ.....	22
3.2.1. Genel Kopya.....	24
3.2.2. Seçilmiş Kopya	25
3.2.3. Karışık Kopya	26
3.2.4. Kopyalamada Yapısal Etkenlerin Rolü	27

4. BÖLÜM TÜRKİYE’DE NOGYACA-TÜRKÇE DİL İLİŞKİLERİ	30
4.1. GENEL KOPYALAR	31
4.1.1. İsimler	31
4.1.1.1. Akrabalık Terminolojisi	31
4.1.1.2. Ay Adları	35
4.1.1.3. Sayılar	36
4.1.2. Sıfatlar	40
4.1.3. Zarflar	41
4.1.4. Zamirler	46
4.1.5. Fiiller	51
4.1.5.1. kavga et-	52
4.1.5.2. devam et-	52
4.1.5.3. davet et-	53
4.1.5.4. ikram et-	53
4.1.5.5. acele et-	54
4.1.5.6. kaybet-	54
4.1.5.7. kaybol-	54
4.1.5.8. yoğur-	55
4.1.5.9. mayala-	55
4.1.5.10. unut-	56
4.1.5.11. benze-	56
4.1.5.12. konuş-	56
4.1.6. Sontakılar (Postpositionen)	57
4.1.7. Bağımsız Cümle Bağlayıcıları (Adjunktoeren)	58
4.1.7.1. o yüzden/ bu yüzden	59
4.1.8. Bağlaçlar	59
4.1.9. Morfolojik Kopyalar	61
4.1.9.1. -DXğX	61
4.1.9.2. -DXKDA <i>n sonra</i>	62
4.1.9.3. -(y) <i>Inca</i>	63
4.1.9.4. -D <i>Ir</i>	63
4.1.9.5. Hal Ekleri	64
4.2. SEÇİLMİŞ KOPYALAR	68

4.2.1. Sentaktik Kopyalar	68
4.2.1.1. <i>mX</i> Soru Enklitiğinin Konumu.....	68
4.2.1.2. Hal Eklerinin Nöbetleşmesi	70
4.2.2. Anlam Kopyaları	71
4.2.3. Birleşme Kopyaları	72
4.3. KARIŞIK KOPYALAR	73
4.3.1. Birleşme Kopyaları	73
4.3.2. Morfolojik Kopyalar	74
4.3.2.1. -GAndAn sonra	74
4.3.3. Fonetik Düzeyde Kopyalar.....	75
4.3.3.1. /c/~y/ Nöbetleşmesi	75
4.3.3.2. Ünsüz Düşmesi	77
4.3.3.3. b- > v- Değişimi	77
4.3.3.4. k- > g- Değişimi	78
4.3.3.5. m- > b- Değişimi	79
4.3.3.6. -s- > -ş- Değişimi	80
4.3.3.7. -w- > -ğ- Değişimi	82
4.3.3.8. ş > c Değişimi	83
SONUÇ	86
KAYNAKÇA	90
DERLEME METİNLER.....	93
EK 1 ETİK KURUL İZNİ.....	99
EK2 ORJİNALLİK FORMU	100

KISALTMALAR DİZİNİ

SNog.	Standart Nogayca
TNog.	Türkiye Nogaycası
Ttü.	Türkiye Türkçesi
TK.	Tekil Kişi
ÇK.	Çoğul Kişi

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Kod Kopyalam Modeli	24
Tablo 2. Dayanıklılık Skalası Piramidi	28
Tablo 3. Ay Adları	36
Tablo 4. Sayılar	38
Tablo 5. Kişi Zamirleri	47
Tablo 6. Hal Ekleri.....	65
Tablo 7. Gösterme Hal Eki	66
Tablo 8. Yönelme Hal Eki	67

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ÜNLÜLER

[a]: art, açık, düz ünlü (IPA [ɑ])

[ä]: ön, orta-açık, düz ünlü (IPA [æ])

[è]: ön, orta-kapalı, düz ünlü (IPA [e])

[e]: ön, orta-açık, düz ünlü (IPA [ɛ])

[i]: ön, kapalı, düz ünlü (IPA [i])

[ı]: art, kapalı, düz ünlü (IPA [ɯ])

[ò]: orta, orta-açık, yuvarlak ünlü (IPA [ɔ])

[ö]: ort, orta-açık, yuvarlak ünlü (IPA [ɔ])

[u]: art, kapalı, yuvarlak ünlü (IPA [u])

[ü]: ön, kapalı, yuvarlak ünlü (IPA [y])

[ü]: orta, orta-açık, yuvarlak ünlü (IPA [])

ÜNSÜZLER

Patlamalı ünsüzler:

[p]: soluklu, ötümsüz, dudaksıl, patlamalı ünsüz (IPA [pʼ])

[b]: soluksuz, ötümlü, dudaksıl, patlamalı ünsüz (IPA [b])

[t]: soluklu, ötümsüz, dişsel, patlamalı ünsüz (IPA [tʼ])

[d]: soluksuz, ötümlü, dişsel, patlamalı ünsüz (IPA [d])

[k]: soluklu, ötümsüz, damaksıl, patlamalı ünsüz (IPA [kʼ])

[g]: soluksuz, ötümlü, damaksıl, patlamalı ünsüz (IPA [g])

[q]: soluklu, art-damak, patlamalı (IPA [q])

[ğ]: soluklu, ötümlü ön-damak, patlamalı (IPA [ɣ])

[ɣ]: soluklu, ötümlü ön-damak, patlamalı (IPA [ɣ])

Sızıcı ünsüzler:

[f]: ötümsüz, diş-dudak sızıcı, ünsüz (IPA [f])

[v]: ötümlü, diş-dudak sızıcı, ünsüz (IPA [v])

[s]: ötümsüz, dişsel, sızıcı, ünsüz (IPA [s])

[z]: ötümlü, dişsel, sızıcı, ünsüz (IPA [z])

[ʃ]: ötümsüz, diş-damak, sızıcı ünsüz (IPA [ʃ])

[ʒ]: ötümlü, ön-damak, sızıcı (IPA [ʒ])

[w]: ötümlü, çift dudak, sızıcı (IPA [β])

Patlamalı-sızıcı ünsüzler

[ç]: ötümsüz, diş-damak, patlamalı-sızıcı ünsüz (IPA [tʃ])

[c]: ötümsüz, diş-damak, patlamalı-sızıcı ünsüz (IPA [dʒ])

Akıcı ünsüzler:

[r]: ötümlü, dişsel, çarpmalı, akıcı ünsüz (IPA [r])

[l]: ötümlü, dişsel, ön-damak, akıcı ünsüz (IPA [l])

[m]: ötümlü, çift-dudak, nazal ünsüz (IPA [m])

[n]: ötümlü, dişsel, nazal, ünsüz (IPA [n])

[ŋ]: ötümlü, damaksıl, nazal (IPA [ŋ])

GİRİŞ

Bu çalışmada, Türkiye’de konuşulan Nogayca ile Türkiye Türkçesi arasındaki dil ilişkisi konu edilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’de sosyolojik açıdan baskın dil olan Türkiye Türkçesinden, zayıf dil olan Türkiye Nogaycasına yapılan kopyalamalar eş zamanlı ve deskriptif bir bakış açısıyla incelenecektir.

Nogaylar, günümüzde ana kitle olarak Kafkasya’da yaşayan bir Kıpçak halkıdır. Nogaylar tarihi süreçte çeşitli nedenlerle sürekli yer değiştirerek geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bugün Nogaylar Rusya içlerinde, Kafkasya’da ve Anadolu’da dağınık bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Anadolu’da Nogayların büyük bir kısmı, Adana, Eskişehir, Ankara ve Konya gibi büyük şehirlerde yaşamaktadır. Yaklaşık bir buçuk asırdan bu yana Türkiye’de yaşayan Nogaylar sosyal ve kültürel açıdan bu yeni coğrafyadaki halkın etkisi altında kalmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, Türkiye’de konuşulan Nogayca ile Türkiye Türkçesi arasında çok yoğun bir dil ilişkisi ortaya çıkmıştır.

Bugün Türkiye’de yaşayan Nogaylar, baskın dil olan Türkiye Türkçesi ile Nogaycayı dönüşümlü olarak konuşmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’deki Nogayların iki dilli oldukları söylenebilir. Türk dilleri ailesinin biri Oğuz, diğeri Kıpçak grubunda yer alan Türkiye Türkçesi ve Türkiye Nogaycası, aralarında morfolojik, fonetik ve leksikal farklılıklar olsa da akraba dillerdir. Dolayısıyla bu iki dil, tipolojik açıdan yakın benzerliğe sahiptir.

Dil ilişkisinde tipolojik benzerlik, yoğun bir ilişkinin varlığında dillerin birbirine yaklaşması sonucunu doğurur. Bu iki Türk dili arasındaki dil ilişkisi neticesinde Türkiye Nogaycasına Türkiye Türkçesinden birçok unsur kopyalanmıştır. Bu çalışmada Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına yapılan kopyalamalar sonucunda nelerin değiştiği ve etkinin hangi boyutlara ulaştığı ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Birden fazla dilin bir temas bölgesinde karşılaşması dillerin birbirini etkilemesi sonucunu doğurur. Dil ilişkisi, dilbilimin bir temas bölgesinde karşılaşan diller arasındaki etkileşimi araştıran alanıdır. Dilbilim kuramlarına göre, dil ilişkisinden söz edebilmek için

toplumsal iki dillilik veya çok dillilik ön koşuldur. Diğer bir ifadeyle, dil ilişkisinin ortaya çıkabilmesi için toplumların en azından iki dili de konuşabiliyor olması gerekir.

Diller arasındaki ilişkinin yoğunluğu ve süresi arttıkça diller arasındaki etkileşim derinleşir. İlişkinin yoğunluğu arttıkça yüzeysel öge alışverişinden, dil karışımı hatta daha yoğun ilişkilerde dil ölümüne kadar varan süreçler ortaya çıkabilir. Dil ilişkisi ile ilgili çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Çalışmamızın teorik temelini oluşturan Kod Kopyalama Modeli de bunlardan biridir.

Kod Kopyalama Modeli Lars Johanson tarafından Türk dillerinden hareketle oluşturulmuştur. Bu modele göre dil ilişkisinden söz edebilmek için bir temas bölgesinde konuşulan en az iki dile ve bu dillerden en az ikisini iyi derecede konuşabilen bireylere ihtiyaç vardır. İlişki dillerinden sosyal yönden baskın olan dilden (B dili) zayıf olan dile (A dili) kopyalamalar yapılır. Kopyalamalar, *genel kopya*, *seçilmiş kopya* ve *karışık kopya* olmak üzere üç farklı biçimde ortaya çıkar. Genel kopya, sosyolojik açıdan baskın olan B dilindeki bir unsurun bütün yapısal (ses, birleşme, sıklık ve anlam) özellikleriyle beraber A diline kopyalanması olarak ifade edilir. Eğer B dilindeki unsurun yapısal özelliklerinin yalnızca biri ya da birkaçı A diline kopyalanırsa bu tür kopyalara seçilmiş kopya adı verilir. İçinde en az bir genel kopya bulunduran seçilmiş kopyalara ise karışık kopya adı verilir. Bu çalışmada Türkiye’de sosyolojik açıdan baskın dil olan Türkiye Türkçesi B dili, zayıf olan Nogayca ise A dili olarak ele alınacaktır.

Türkiye’de bir Kıpçak dili ile bir Oğuz dilinin Kod Kopyalama Modeline göre ele alındığı bu çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın amacı, önemi, yöntemi ve sınırlılıkları ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde Nogayların etnik kökeni, tarihi süreçte yaşadıkları coğrafyalar ve Nogayca hakkında genel bilgilere yer verilecektir. Üçüncü bölümde çalışmamızın kavramsal çerçevesini oluşturan dil ilişkileri ve Kod Kopyalama Modeli detaylı olarak tanıtılacaktır. Son bölümde, Konya ve civarındaki köylerde yaşayan Nogaylardan derlenen Nogayca malzeme, Lars Johanson’un Kod Kopyalama Modeline göre, eş zamanlı ve betimleyici bir bakış açısıyla incelenecektir. Böylece, Türkçeden Nogaycaya yapılan kopyalar tespit edilerek Nogaycanın gelecekteki durumuyla ilgili tahminlerde bulunulacaktır.

1. BÖLÜM

TEZ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

Dil ilişkisi (language contact), dilbilimin, bir temas bölgesinde karşılaşan iki veya daha fazla dilin etkileşimlerini inceleyen alt alanıdır (Thomason 2001: 1). Bu alan, ilişki dilleri arasındaki etkileşim sonucunda dillerde meydana gelen değişimi/kaymayı eş zamanlı bir bakış açısıyla betimler.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de konuşulan Nogayca ile Türkiye Türkçesi arasındaki dil ilişkisinin boyutlarını, yoğunluğunu ortaya çıkarmak; ilişki neticesinde Nogaycada, fonetik, morfolojik ve sentaktik değişimleri/kaymaları eş zamanlı bir bakış açısıyla betimlemektir. Bu amaç doğrultusunda, Konya’nın Kulu ilçesi ile Ankara’nın Şereflikoçhisar ilçesine bağlı bazı Nogay köylerinden derlenen metinler, Lars Johanson’un Kod Kopyalama teorisi çerçevesinde incelenmiştir. Böylece, Nogaycada nelerin değiştiği, etkinin hangi dereceye ulaştığı tespit edilerek Türkiye Nogaycasının gelecekteki durumu hakkında tahminlerde bulunulmuştur.

Türk dilleri arasındaki dil ilişkisini ele alan önemli çalışmalardan biri de Sılamu’nun *Çin’de Kazakça-Tuvaca Dil İlişkisi* (2018) adlı yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada, Çin’de Kazakça ile Tuvaca dil ilişkisi eşzamanlı olarak betimlenmiştir. Bizim bu çalışmamız ise, Türkiye Türkçesi ile Türkiye Nogaycası arasındaki dil ilişkisini ortaya koyan betimsel bir çalışmadır. Bu iki çalışma, Türk dil ilişkileri çalışmalarına önemli katkı sağlamıştır ve benzer çalışmaların ileride de yapılması gerekmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden yüz yüze görüşme (mülakat) tekniği kullanılarak Konya’nın Kulu ilçesi ve Ankara’nın Şereflikoçhisar ilçesine bağlı bazı Nogay köylerinde yaşayan Nogaylardan malzemeler derlenmiştir. Derlenen metinler transkribe edilerek yazılı metin haline getirilmiştir. Derleme metinler, Lars Johanson’un Kod Kopyalama Modeli temelinde, eş zamanlı bir bakış açısıyla, betimleyici (descriptive) araştırma yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Böylece, Türkiye’de konuşulan Nogayca ile

Türkiye Türkçesi arasındaki dil ilişkisinin yoğunluğu, boyutları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

1.3. SINIRLILIKLAR

Bugün Türkiye’de Nogaylar, Ankara, Konya, Adana, Eskişehir gibi büyük şehirler başta olmak üzere farklı şehirlerde yaşamaktadır (Ergönerç 2019: 23). Bu çalışma, Türkiye’de konuşulan Nogayca ile Türkiye Türkçesi arasındaki dil ilişkisini Konya örneğinde incelemektedir. Türkiye’de yaşayan Nogayların tamamına erişimin bazı zorlukları vardır. Ayrıca, böyle bir çalışma oldukça kapsamlı ve hacimli olacağından daha geniş bir zaman dilimi gerektirir. Bu nedenle, eldeki çalışma Konya’nın Kulu ilçesi ve Ankara’nın Şereflikoçhisar ilçesine bağlı bazı Nogay köyleriyle sınırlı tutulmuştur.

Derlemenin yapıldığı alanda görüşülen kaynak kişiler seçilirken 60 yaş üzeri, yaşadığı köyden uzun süre uzak kalmamış, kısacası, Türkiye Türkçesinden fazla etkilenmemiş Nogayca konuşurlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, farklı yaş gruplarından da derlemeler yapılmıştır.

2. BÖLÜM

NOGAYLAR ve NOGAYCA

2.1. NOGAYLARIN TARİHİ

2.1.1. Emir Nogay

Büyük Moğol İmparatoru Cengiz Han, ölmeden önce Deşt-i Kıpçak ve Harezm topraklarının idaresini oğlu Cuci'ye bıraktı. Cuci'nin bu topraklarda siyasi bir oluşum kuramadan ölmesi üzerine oğlu Batuhan, 1241 yılında kendi ordasını kurarak Deşt-i Kıpçak topraklarında siyasi birliği sağladı (Kafalı 1970: 60-61).

Batu Han'ın 1255 yılında ölümünün ardından Altın Orda tahtına Kardeşi Berke geçti. Berke, İslamiyet'i kabul eden ilk Altın Orda hanı olarak bilinir. Emir Nogay bu dönemde Berke'nin ordusunda tümen başı olarak ortaya çıktı (Alpargu 2007: 12). Bir Kıpçak Türk halkı olan Nogayların etnik kökeni, bazı araştırmacılar tarafından, Altın Orda Hanlığı'nda 1270-1299 yılları arasında etkili olan Emir Nogay ve onun etrafında toplanan kabilelere dayandırılır (Alpargu 2007: 11). Emir Nogay, Altınordu Hanlığı ve İlhanlı Devleti arasında yaşanan Terek savaşında gösterdiği üstün başarı ile nüfuz kazanarak kısa sürede Altın Ordu Hanlığı'nın iç ve dış siyasetinde etkili bir isim haline geldi (Erinkarlı & Ercan 2022: 263).

Nogay, 1280'li yıllarda oğlu Çeka ve kendi adına gümüş sikkeler bastırdı (Alpargu 2007:14). Bu durum Nogay'ın, tümen beyi sıfatını aşmış neredeyse bir han gibi davrandığının bir kanıtı sayılabilir. Nogay, esasen Cuci Han'ın soyundan gelmekle birlikte annesinin bir cariye olması nedeniyle hanlık iddiasında bulunamazdı (İnan 1977: 309).

Mengü Temir döneminde iç ve dış siyasette gücünü arttıran Nogay, bu dönemde Bizans üzerine de seferler düzenledi (Erinkarlı & Ercan 2022: 267). Tuda Mengü ve Tula Buka dönemlerinde Nogay, tahta çıkacak hanı belirleyecek kadar güçlendi (Erinkarlı & Ercan 2022: 270). Rus kaynaklarında Nogay bu dönemden itibaren Altın Orda'nın imparatoru

olarak geçmektedir (Vernadsky 2015: 215). Bazı dönemlerde Rus knezliklerinin iç meselelerinde de etkili olan Nogay, hayatı boyunca Balkan siyasetine de yön verdi. Emir Nogay, 1280'de Bulgar çarını tahttan indirerek yerine Kıpçak Türklerinden bir yönetici geçirdi (Alpargu 2007:14). Nogay'ın baskılarından çekinen Bizans İmparatoru da Balkanlar üzerindeki emellerini ertelemek zorunda kaldı (Erinkarlı & Ercan 2022: 270).

Tokta Han döneminde Nogay'ın, Altın Orda içindeki gücü zirveye ulaştı (Alpargu 2007: 19). Tokta Han, Nogay'ın desteğiyle başa geçtikten sonra devletin hakimiyetini kendi elinde tutmak istedi. Böylece, Nogay'la Tokta Han arasında sorunlar yaşanmaya başladı (Kırımlı 2012: 19). Nogay'ın, Tokta Han'dan kaçan emirleri himaye etmesi, Tokta Han'la arasındaki iplerin iyice gerilmesine neden oldu (Alpargu 2007: 19). Her geçen gün büyüyen sorunlar nedeniyle Nogay ve Tokta Han arasında savaş çıktı. Nogay'ın savaştan galip gelmesi üzerine Tokta Han kaçmak zorunda kaldı. Nogay'ın baskısından bıkan tümen beylerinin bir süre sonra Tokta Han'ın tarafına geçmesiyle Tokta'nın eli güçlenmiş oldu. Kısa bir zamanda tekrar toparlanan Tokta, güçlü bir orduyla Nogay'ın karşısına çıktı. İki taraf arasında yaşanan savaş Nogay'ın ölümüyle sonuçlandı (Alpargu 2007: 20).

Nogaylar, Emir Nogay'ın ölümünden yaklaşık bir buçuk asır sonra, 1391 yılında Emir Edige önderliğinde siyasi bir oluşum olarak ortaya çıktılar (Alpargu 2007: 22). Alpargu, Nogay Ordası'nın kuruluşu ile Nogay Han'ın yaşadığı dönem arasında geçen süreyi göz önünde bulundurarak Nogayların adının Emir Nogay'a dayandırılmasının şüpheyile karşılanması gerektiğini ifade eder (2007: 37). Alpargu gibi, Paşaoğlu da *Nogaylar, Nogay göçleri ve Türkiye'deki iskânları* adlı yüksek lisans tezinde Nogay adının kaynağı hakkında belirsizlikler olduğunu belirtir (2009: 40). Fakat genel kabul gören görüşe göre, Nogay adı, Altın Orda Hanlığı'nda yaklaşık kırk yıl kadar hakimiyeti elinde tutan Nogay ve onun etrafında toplanan Moğol-Mangıt kabilelerine dayanmaktadır (Ergönenç Akbaba 2015: 314).

2.1.2. Emir Edige ve Nogay Ordası

Emir Nogay'dan sonra Nogay tarihi açısından önemli olan bir diğer isim de Emir Edige'dir. Bazı tarihçiler, Nogayların atası olarak Emir Edige'yi gösterir (Ergönenç Akbaba 2013: 237). Mangıt boyuna mensup olan Edige de tıpkı Nogay gibi, Altın Orda

Hanlığı içinde tahtın kontrolünü kendi elinde tutmayı başardı (Alpargu 2007: 23). Devrede olduğu 1411-1419 yılları arasında hem dış hem de iç meselelerde Altın Orda Hanlığı'nı kontrolü altında tuttu (Alpargu 2007: 26). Edige, Timur'la Toktamış arasındaki mücadelede Timur'un tarafında yer alarak Toktamış'ın mağlup olmasını sağladı. Böylece, Altın Orda'nın yönetimini ele geçirdi (Özkan 2014: 204).

Altın Orda Hanlığı'nın parçalanmasıyla birlikte Kazan, Kırım, Sibir ve Astrahan gibi küçük hanlıklar kuruldu (Alpargu 2007: 37). Emir Edige bu dönemde, Emir Nogay'ın sağlığında etrafında toplanana Mangıt kabilelerini bir araya toplayarak Nogay Ordası (Mangıt Ulusu) adı altında bir siyasi oluşum kurdu (Ergönenç Akbaba 2013: 237). Başta Nogaylar olmak üzere tüm Kuzey Türklüğünün benimsediği *Edige Destanı*'nın kahramanı Edige, 1419 yılında Toktamış Han'ın oğullarından Kadir Berdi tarafından öldürüldü (Özkan 2014: 204).

2.1.3. Nogay Ordası'nın Dağılması ve Göçler

Edige'nin ölümünden sonra oğulları Gazi, Nevruz, Mansur, Nureddin ve Keykubat ordanın yönetimini ele geçirdi (Alpargu 2007: 38). Fakat Edige'nin oğullarının yanlış yönetimi sonucunda Orda dağılmaya başladı. Nogayların bir kısmı Batı Sibirya'ya göç ederken çoğu da diğer hanların hizmetine girdi. Edige'nin oğullarında Nureddin, 1426 yılında, Saraycık etrafında kalan Nogayları toplayarak iktidarını yeniden canlandırdı (Paşaoğlu 2009: 46). Nureddin'den sonra ordanın başına geçen oğlu Vakkas, Nogayların toparlanmasında en önemli kişi oldu. Bu dönemde Nogay Ordası'nın toprakları en geniş sınırlara ulaştı. Vakkas, bozkırın güçlü hanlarından Ebu'l Hayr ile önceleri dostane ilişki kursa da bir süre sonra Ebu'l Hayr'ın, güçlenmesinden korkarak karşısına geçti. Bu durumun sonucu olarak Vakkas öldürüldü. Kurulduğu günden itibaren güçlü bir siyasi birlik oluşturamayan Nogaylar, 132 yıl bağımsız yaşadıktan sonra dağılma sürecine girdi (Alpargu 2007: 39).

16. yüzyıla gelindiğinde, Astrahan'ın Rusların hakimiyetine geçmesi ve iç siyasette Yusuf Mirza'nın oğulları ile İsmail Mirza arasında yaşanan iktidar mücadelesi, Nogayların Ulu Nogaylar, Kiçi Nogaylar ve Altı Oğul Ulusu olmak üzere üç gruba ayrılmasına neden oldu. Bu gelişmelerin sonucunda, Nogayların bir kısmı Kırım'a, bir

kısmı Osmanlı topraklarına göç etti. İsmail Mirza taraftarları ise Rus egemenliğine girdi (Kırımlı 2012: 3).

Kırım Hanı ile aralarında anlaşmazlık bulunan ve Rus himayesine giren Ulu Nogaylar, 1768 yılında yaşanan Osmanlı-Rus savaşında, Osmanlılara karşı Rus İmparatoriçesi II. Katerina'nın tarafında yer aldı (Tavkul 2013: 344). Ulu Nogaylar, Osmanlı'ya karşı Rusların safında yer almaları karşılığında, Can Membet Bey liderliğinde, Rus himayesi altında yeni bir Nogay ordası kurulmasını istedi. Çariçe, bu isteği siyasi menfaatlerine uygun bulduğu için kabul etti. Ancak bazı Nogay Mirzaları, Can Membet Bey'in liderliğini tanımadı. Bunun üzerine Rus idaresi, Nogayları Kırım Hanlığı'na bağlı bir girayın yönetiminde Kuban Irmağı boylarına yerleştirdi. Ancak, kısa bir süre sonra bu bölgede yaşayan Nogaylar, General Suvorov tarafından katledildi (Paşaoğlu 2009: 95).

Kafkasya'da Kuban Irmağı çevresine yerleştirilen Ulu Nogaylar, 1782 yılında Rus katliamına maruz kalınca Osmanlı Devleti'ne sığındı. Bu sırada Çerkesler ve Ruslar arasında devam eden bir düşmanlık vardı. Osmanlı valisi Ali Ferah Paşa, idaresi altındaki Çerkesler ile Ruslar arasında bir tampon bölge oluşturmak amacıyla Nogayları, yerleşik hayata geçip tarım faaliyetlerinde bulunmaları ve Çerkeslerle iyi geçinmeleri şartıyla gruplar halinde Çerkesistan'ın çeşitli bölgelerine yerleştirdi (Paşaoğlu 2009: 108-109). Böylece Kafkasya'da Nogaylar, Çerkeslerle kaynaşarak yerleşik bir yaşam tarzı benimsedi (Kırımlı 2012: 4). 1860'ta Nogaylar birlikte yaşadıkları Çerkeslerle beraber, Büyük Çerkes Göçü'nün bir parçası olarak Osmanlı'ya sığınmak üzere Kırım'a geçti. Kuban bölgesinde kalan diğer Nogaylar da daha sonra 1880'li yıllarda Osmanlı Topraklarına göç edeceklerdi (Kırımlı 2012: 12).

1557-1158 yıllarında Kırım tarafına göç eden Kiçi Nogaylar ise Devlet Giray Han tarafından Kırım Hanlığı'nın hakimiyetinde bulunan, Kabarda'nın kuzeyi ve Azak Denizi etrafındaki topraklara yerleştirildi (Tavkul 2013: 341). Kırım'ı oluşturan halkın içinde Kıpçaklar ve ilişkili diğer Türk boyları baştan itibaren yer almaktaydı. Böylece 16. ve 17. yüzyıllardaki Nogay göçleri ile birlikte Kırım'da, bugün "Kırım Tatarları" olarak bilinen halkın temeli atılmış oldu. Bu tarihten itibaren Nogaylar Kırım Hanlığı'nın hem toplumsal hem de askeri alanda önemli bir parçası haline geldi (Kırımlı 2012: 3). 1629 yılında Kırım ordusunda bulunarak, Kırım Tatarlarıyla beraber Rusların üzerine akınlar düzenleyip birçok ganimet elde ettiler. Daha sonra, 1632'de IV. Murat'ın emriyle

Lehistan'a karşı yapılan akınlara katıldılar (Doğan & Güllüdağ 2014: 20). 1783 yılında Kırım'ın Ruslar tarafından ilhakından sonra Kırım topraklarında yaşayan Nogayların, Kırım Tatarlarıyla birlikte Osmanlı himayesindeki topraklara; Besarabya, Dobruca ve Kuban Nehri'nin güney taraflarına göçleri başladı (Kırımlı 2012: 4).

18. yüzyılın sonuna gelindiğinde, Rus baskısının iyiden iyiye artmasıyla birlikte Nogayların Osmanlı'ya kitleler halinde göçleri başlamış oldu. Ancak asıl en büyük göç dalgası 1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı'ndan sonra Rusların Kafkasları Ruslaştırma politikası izlemesiyle başladı. 1862 yılına kadar Osmanlı topraklarına toplam 369.028 Nogay ve Kırım Tatarı göç etti (Paşaoğlu 2009: 122).

Osmanlı topraklarında en fazla Nogay göçü alan bölge Dobruca idi. Ancak 1877-1878 yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonucunda Osmanlı'nın hakimiyetindeki bu bölge Berlin Antlaşması'yla Romanya'ya bırakıldı. Bunun üzerine burada yaşayan Nogaylar ve beraberindeki Kırım Tatarları Osmanlı'nın elinde kalan topraklara göç etmek zorunda kaldı. 1912-1913 yılları arasında yaşanan Balkan savaşları neticesinde Balkan topraklarının da Osmanlı'nın elinden çıkması üzerine Nogaylar, beraberindeki diğer Müslüman halklarla beraber bugünkü Türkiye topraklarına göç etti. Günümüzde Türkiye'de yaşayan Nogayların bir kısmı, bu göç dalgasıyla Romanya başta olma üzere Bulgaristan ve Yunanistan gibi Balkan ülkelerinden göç eden Nogayların torunlarıdır (Kırımlı 2012: 13).

Rusların Kırım halkını Rusya içlerine süreceği ve Hristiyanlaştıracığı yönündeki söylentilerden sonra Nogay ve Kırım Tatarlarının göçleri hızlandı (Kırımlı 2011: 10). Nogaylar, Kırım, Kefe ve Kerç sahillerinden deniz yoluyla İstanbul'a geçti. Nogaylar, İstanbul'da kayıt altına alındıktan sonra iskân edilecekleri bölgelere gönderildi (Paşaoğlu 2009: 126). Nogaylar ilk etapta İstanbul, Köstence, Varna, Amasya, Mersin, Gemlik, Silifke, Kastamonu, Adana, Antalya gibi şehirlere geçici olarak iskân edildi. İstanbul civarına geçici olarak yerleştirilen Nogaylar, daha sonra Konya; Kırşehir, Adana ve Urfa gibi şehirlere daimî olarak yerleştirildi (Paşaoğlu 2009: 199). Karadeniz üzerinden Osmanlı topraklarına göç eden Nogayların bir kısmı kötü hava şartları nedeniyle Trabzon, Samsun ve Sinop limanlarına sığındılar. Sinop'ta ihtiyaçları giderilen Nogaylar, Osmanlı idaresinin kurduğu Muhacirin Komisyonu tarafından Konya, Adana ve Ünye taraflarına iskân edildi (Paşaoğlu 2009: 126).

Esasen 18. yüzyıldan çok önce Osmanlı topraklarına Kırım ve Kıpçak bozkırlarından küçük çaplı Nogay göçleri olmuşsa da izlerini takip edecek tarihi kaynakların yetersizdir (Kırımlı 2012: 5). Türkiye’de yaşayan Nogayların çoğunluğunun ataları bir zamanlar Kırım Hanlığı’na bağlıydı (Kırımlı 2012: 3). Bunlardan bazıları 14. yüzyılda Iğdır, Erzurum ve Kars gibi doğudaki bazı illerde yaşayan Hatunoğulları sülalesinin atalarıdır. Yine bugün Çorlu, Rize ve Kırklareli’nin bazı köylerde yaşayan “Bozapa Tatarları” da aynı dönemde balkanlar üzerinden yerleşmiştir (Kırımlı 2012: 5). Kırım ile Osmanlı barış zamanında ticari ilişkiler içindeyken, savaş zamanı da orduları yan yana savaşmıştı. Kırım Tatarları ve Nogaylar hac vazifesini yerine getirmek için Osmanlı topraklarından geçirdi. Kısacası, Kırım’da yaşayan Tatarlar ve Nogaylar ile Osmanlı arasındaki ilişkiler yüzyıllardır zaten devam ediyordu (Kırımlı 2012: 6).

2.2. GÜNÜMÜZDE NOGAYLARIN YAŞADIKLARI COĞRAFYALAR

Esasen göçebe ve savaşçı bir yaşam tarzına sahip olan Nogaylar, savaşlar, kıtlık gibi nedenlerle zaman içerisinde ana kitlesi Kafkasya’da olmakla birlikte çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Nogayların günümüzde yaşadığı coğrafyalar şu şekildedir:

Rusya Federasyonu’nda Nogayların çoğu Stavropol Eyaleti’ndeki Nogay idari bölgesinde yaşamaktadır. 2010 yılında yapılan nüfus sayımına göre, bu bölgede 22.006; Astrahan bölgesinde ise 7.589 Nogay yaşamaktadır (Karakoç 2013: 275). Ayrıca başka idari bölgelere yayılan Nogaylarla beraber 2010 yılı nüfus sayımında Rusya’daki toplam Nogay nüfusu 103.660’dır (Johanson 2021: 108).

Kafkasya’nın kuzeybatısındaki Karaçay-Çerkes Özerk Cumhuriyeti’nde 15.654 Nogay; Kafkasya’nın kuzeydoğusunda yer alan Dağıstan özerk Cumhuriyeti’nde 40.407 Nogay; Çeçen Özerk Cumhuriyeti’nde 3.444 Nogay yaşamını sürdürmektedir (Karakoç 2013: 275-276). Nogaylar ayrıca Ukrayna, Romanya’nın Dobruca bölgesi (özellikle Köstence), İsveç, Norveç, Hollanda, Almanya gibi ülkelerde de yaşamaktadır (Karakoç 2013: 275-276).

Yaklaşık bir buçuk asırlık bir zaman diliminde, farklı göç yollarından geçerek Osmanlı hakimiyetindeki Anadolu’ya göç eden Nogaylar, bu süreçte çok büyük katliamlarla, açlık, yoksulluk ve hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Nihayet Osmanlı Devleti

tarafından bugünkü Türkiye topraklarına yerleştirilen Nogaylar, iki yüzyıla yakın bir süredir Anadolu halkıyla kaynaşmış olarak yaşamaktadır. Hakan Kırımlı'nın, Nogayların günümüzde Türkiye'deki yerleşimlerini kapsamlı bir şekilde ele aldığı *Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri (2012)* adlı çalışmasına göre Türkiye'de Nogay yerleşimleri şu şekildedir:

Adana'da Ceyhan ilçesine bağlı Altıkara, Büyük Burhaniye (Yeşilhöyük), Büyük Mangıt, Çakaldere, Çiftlikler, Kelemeti, Kesik, Kılıçkaya, Küçük Mangıt, Mercimek Beldesi, Sirkeli, Toktamış, Yellibel, Yılankale.

Ankara'da; Ahırlıkuyu, Ahiboz, Ahmetçayırı, Akin, Ballıkpınar, Çayraz, Çingirli, Doğanekaya (Abdülgediği), Edige, Eskipolatlı, Gökçehöyük (Çerkeshhöyük), Günalan (Holoz), Karakaya, Karakuyu, Karapınar, Karayavşan, Sakarya (Tırnaksız), Sarıbeyler (Lezgi), Şeker, Taşpınar, Tatarhöyük (Şedidhöyük), Tatlıkuyu, Toydemir, Üçpınar, Yenidoğan.

Afyon'da; Orhaniye. Aksaray'da; Hamidiye (Alaca), Kırimini. Amasya'da; Eraslan. Antalya'da; Bozhöyük (Semahöyük). Artvin'de; Altıparmak (Barhal).

Balıkesir'de; Babaköy, Bereketli, Bostancı (Yortan), Büyükdere Beldesi, Çamdibi (Şekviran), Çarikköy, Çepni, Çinge, Çoruk, Doğanpınar (Çürüden, Doğruca (Debleki), Halkapınar, Karakaya, Kayacık, Kızıklı, Kuşçenneti (Eskisiğirci), Orhaniye, Saraçlar, Sultançayır, Şahinler (Karga), Tuzakçı. Bartın'da; Başköy. Bilecik'te; Arapdede. Bursa'da; Aralık, Bakırköy, Beypınarı, Dorumtay, Eskiköy, Güngörmez, Hamidiye, Ovaesemen, Sazlıca ve Yamanlı.

Çanakkale'de; Bekirli, Eskibalıklı, Kavakköy, Yahşıeli. Çorum'da; Büyük İncesu, Kalecikkaya, Karaçal, Kızıllı, Küçükgölpınar. Denizli'de; Beyköy.

Edirne'de; Altınyazı, Balabankoru, Balabanköy, Bostanlı, Büyük Doğanca, Büyük Gerdelli, Çömlekköy, Hacı Beldesi, Hacıumur, Hasköy, Küküler, Oğulpaşa, Sinanköy, Suakacağı, Şerbettar, Taptık, Turpçular. Elazığ'da; Kumlutarla. Erzurum'da; Aksu. Eskişehir'de; Aksaklı, Aktepe, Akyurt, Boyacıoğlu, Çardakbaşı, Çukurağıl, Çukurhisar, Değişören, Esence, Fahriye, Fevziye, Gökçeoğlu, Gökdere Güllüce (Hayriye), Güneli (Mamure), Güroluk (Refahiye/Kızılsuvat), Hamidiye Hayriye (Çingillihöyük), Ilıcabaşı

İşıkören (Aziziye/Arapkuyusu), İkipınar, Kalkardı, Karaçay, Karaçobanpınar, Karakaya, Kireç (Çerkeş Kireç), Mesudiye (Taşlıhöyük), Ortaklar (Aziziye), Paşakadın (Burhaneddin), Sultaniye, Şerefiye, Tokathan (Buzağı Tokat / Tokat Mecidiye), Uyuzhamam, Yâverören (Yavurören), Yenikent (Hamidiye/Yeniköy), Yeniköy, Yeşildon, Yıldızören (Mâmûre / Mecidiye Köprüsü), Zaferhamit.

Gaziantep’de; Çakmak, (Muhacirîn-i Cedid), Nogaylar (Muhacirîn-i Atîk). Giresun’da; Bahçeli, Beyazıt, Burunucu, Demirci, Deregözü (Kelete), Elmalı, İnanca (İmadlı), Kaledibi, Örenkaya (Kale-i Bedrama), Talipli, Tepecik (Yoma/Tepeyoma).

İstanbul’da; Ahmediye (Papazburgaz), Bahşayış, İmrahor, İzzettin, Sazlıbosna, Şamlar. İzmir’de; Kesikköy, Yeniköy.

Kahramanmaraş’ta; Beşenli. Karaman’da; Demiryurt. Kastamonu’da; Büyük Kızılca, Kayadibi, Özlüce. Kayseri’de; Dağardı (Ermin), İncesu, Kınmuşağı Yünören (Kölete), Kırıkkale’de; Polatyurdu, Sulubük, Üçkuyu, Yoncalı (Pöhrenk). Kırklareli’de; Ahmetbey, Asılbeyli, Celâliye (Mandrasa/Yuvan Çiftliği), Değirmencik (Ulûfeci/Lefeci), Emirali, Karamusul, Mutlu (Kofalca), Ovacık (Kumsayık), Üsküpdere. Kırşehir’de; Dalakçı, Darıöz, Değirmenöz, Gökeşme, Sidikli, Kumarkaç, Üçkuyu, Yeniköy (Nogaykızıközü). Kocaeli’de; İhsaniye (Tatarköy), Kubuzcu, Kullar, Sarımeşe (Selimiye), Servetiyecami.

Konya’da; Ağılbaşı (Mandıra), Ahmediye (Yıkık), Boğazören (Köstengil), Dokuz, Erdoğan, Fethiye, Kırkkuyu, Konar (Kırlıkuyu), Köklüce (Kaha/Mâmûretü’l-Hamid), Seçme, Seydahmetli, Süleymaniye (Susuz), Tursunlu (Mecidiye), Yağlıbayat.

Muğla’da; Yerkesik. Muş’ta Sarıpınar (Hamzaşeyh).

Nevşehir’de; Abdi, Kalecik, Kozluca, Köşektaş.

Ordu’da; Akpınar, Eskikızılcakese (Kızılcakilise), Sarıyar (Borta), Saylan, Şahincili, Yaraşlı, Yeniköy, Yeşilada.

Rize’de; Alçılı (Hançun/Haçkun), Anbarlık Balıkçılar (Hamalyoz), Demirkapı (Homeze), Hisarlı (Koksuvat), Ortaköy (Setoz), Sarıyer (Masen), Yukarı Şimşirli (Kısmanmeiivar), Zafer (Kafkame).

Sakarya'da; Fındıklı (Ayazmalı), Kadıköy, Kalaycı, Kamışlı. Samsun'da; Azaklı, Kılavuzlu, Tepecik. Sinop'ta; Cemalettin, Kerim, Okçumehmetli. Sivas'ta; Ahmetli, Akpınar.

Tekirdağ'da; Ahievren, Aşağı Kılıçlı, Ballıhoca, Batkın, Büyük Yoncah (Büyük Manika), Deregündüzlü, Emiryakup, Karaağaç, Karabezirgân, Kozyörük, Önerler, Sanlar, Sanyer, (Sanyar), Sultanköy, Şahbaz, Türkgücü (Paşaaalan), Yakuplu, Yukarı Kılıçlı. Tokat'ta; Ataköy, Yukarı Güçlü (Yukan Avara). Trabzon'da; Acısu (Koryana), Çatalzeytin (İspendan), Çınarlık (Lefka), Çiçekli, Çubuklu (Cicera), Fındıklı (Foşa), Gültepe (Kucera), Gürpınar (Mapsino), Kavaklı (Ahanda), Yiğitözü (Zanike).

Yalova'da; Subaşı. Yozgat'ta; Balkaya (Kürdü), Beserek, Kırım, Tuzlacık.

Zonguldak'ta; Muharremşah, Osmanlı, Ömerli, Ozpınar, Yazıcıoğlu.

Çalışmanın yapıldığı Konya'nın Kulu ilçesine bağlı Nogay köylerinde yaşayan Nogay nüfusunun köylere dağılımı aşağıda verilmiştir:

Ağılbaşı (Mandıra) Köyünde 2007 itibariyle 258 Nogay (60 hane) yaşamakla beraber, yaz aylarında bu sayı 300 kişi civarına çıkmaktadır (Kırımlı 2012: 485).

Boğazören (Köstengil) Köyünde 2007 yılı itibariyle kış aylarında 150 kişi (45 hane) olan nüfus, yaz aylarında bu sayının iki üç katına çıkmaktadır (Kırımlı 2012: 488).

Kırkkuyu Köyünde 2008 yılı itibariyle köyde sürekli yaşayan nüfus 500 iken(120 hane civarı) iken yaz aylarında Avrupa'da yaşayan Nogayların da geri dönmesiyle bu nüfus iki katına kadar çıkmaktadır (Kırımlı 2012: 499)

Seyitahmetli Köyünde 2011 yılı itibariyle kışın 11 kişi (5 hane), yaz aylarında ise yaklaşık 30 kişi (13 hane) yaşamaktadır (Kırımlı 2012: 511).

Çalışmamızın kapsamında yer alan Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesine bağlı köylerde yaşayan Nogay nüfusu aşağıdaki gibidir:

Akın'de 2007 itibariyle kışın 350 kişi (75 hane) olan nüfus, yaz aylarında 500-600 kişiye (100-150 hane) kadar çıkmaktadır (Kırımlı 2012: 95).

Doğankaya (Abdülgediği/ Karakura) Köyünde, 2008 yılı itibariyle nüfus kış aylarında 138 (38 hane) ve yaz aylarında 185 kişi (48 hane) olmaktadır (Kırımlı 2012: 105).

Şeker Köyünde, 2008 yılı itibariyle kışın 250 kişi (70 hane) olan nüfus yaz aylarında 500 kişiye (140 hane) kadar çıkmaktadır (Kırımlı 2012: 146).

2.3. NOGAYCA

Nogayca, Kazakça, Kırgızca, Karakalpakça ve Kıpçak Özbekçesiyle beraber Türk dilleri ailesinin Kuzeybatı grubu olarak da bilinen Kıpçak grubunu oluşturur (Karakoç 2013: 278). Özkan'ın coğrafi sınıflandırmasına göre ise Nogayca, Kazakça, Karakalpakça ve Kırgızca ile birlikte Aral-Hazar bölgesi Kıpçak grubunda yer alır (Özkan 2014: 206). Lars Johanson'un Türk dillerinin sınıflandırmasında Nogayca, Kazakça, Karakalpakça ve Özbek Kıpçakçası ile birlikte Kıpçak grubu dillerinin Güney koluna yerleştirilirken, Kırgızca ise, Altay Türkçesinin Güney Ağzı ile birlikte Doğu grubuna dahil edilmiştir (2021: 22).

Araştırmacılar arasında Nogaycanın ağızlarının sınıflandırılmasıyla ilgili bir görüş birliği olmamakla birlikte, Kafkasya'da konuşulan Nogayca esas alınacak olursa, Nogaycanın; Ak Nogayca, Kara Nogayca ve Merkez (Asıl) Nogayca olmak üzere üç ağız bulunur (Karakoç 2013: 278). Kara Nogayca, Dağıstan Muhtar Cumhuriyeti'nde; Ak Nogayca Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde ve Asıl Nogayca da Stavropol, Açıkul bölgesinde yaşayan Nogaylar tarafından konuşulmaktadır (Güllüdağ 2014: 27). 2010 yılında yapılan nüfus sayımın göre nüfusları 103.660 olan Nogaylardan, 87.119'u Nogayca konuşmaktadır (Bulgarova 2013 :2).

Bu üç ağız birbirinden fonetik ve morfolojik açıdan kısmen farklılaşmıştır (Karakoç 2013: 278-279). Örneğin, Eski Türkçedeki söz başı /y/ foneminin, Nogaycanın ağızlarında karmaşık bir kullanımı söz konusudur. Kara Nogaycada söz başında /y/ fonemi çoğunlukla korunurken, Ak Nogayca ve Esas Nogaycada /ž-/ /j-/ fonemleri karışık kullanılmaktadır (Karakoç 2013: 280). Ayrıca *-(I)yAk* partisip ekinin *-(A)yAK* ve *-AcAK* olarak çeşitlenmesine göre morfolojik bir gruplandırma da yapılmaktadır (Özkan 2014: 206).

Nogaycaya, konuşulduğu coğrafyalara bağlı olarak Rusça, Arapça, Farsça, Moğolca gibi dillerden birçok kelime girmiştir (Güllüdağ 2014: 27). Fakat zaman içinde dile giren kelimeler, Nogaycada fonetik, morfolojik ve sentaktik açılardan çok fazla bozulmaya yol açmamıştır (Özkan 2014: 206).

Nogaycanın yazı dili yukarıda sözü edilen ağızların karışımından oluşmaktadır (Alpargu 2007: 215). Nogayca için 1928 yılına kadar Arap alfabesi kullanılmıştır. Bu tarihten sonra Latin esaslı alfabeyle dayanarak yeni Nogay alfabesine geçilmiştir (Ergönenç Akbaba 2015: 16). Günümüzde Dağıstan ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde resmi dil statüsünde gelen Nogaycada 1938 yılından itibaren, günümüzde kullanmaya devam ettikleri Kiril alfabesine geçilmiştir (Bulgarova 2013: 3).

Nogaylar, zengin bir sözlü edebiyat geleneğine sahip olmakla birlikte yazılı edebiyatları fazla gelişmemiştir (Ergönenç Akbaba 2015: 16). Bu durum, muhtemelen Nogayların etnik bir grup olarak ortaya çıktıkları ilk dönemlerden itibaren göçebe bir yaşam tarzı benimsemiş olmaları ve geç dönemde yazı dili oluşturmalarından kaynaklanmaktadır. Nogayların sözlü edebiyatı, ertegiler (masallar), atasözleri, deyimler, bilmeceler, destanlar ve yırlardan (türküler) meydana gelir (Ergönenç Akbaba 2015: 16).

Nogayların sözlü edebiyatının bilinen en eski şairleri 15. yüzyılda eserler veren *Asan Kaygılı* ve *Şal Kiyiz*'dir. 16. ve 17. yüzyıllarda da önemli şairler yetiştiren Nogaylar için 18. yüzyıl, yaşanan göçlerden dolayı edebiyatın durduğu bir dönem olmuştur (Özkan 2014: 206).

Nogayca kaleme alınmış en eski yazılı belge, 1883 yılında Mehmet Efendi Osman tarafından yayımlanan *Nogay ve Kumuk Metinleri* adlı eserin içinde yer alır (Alpargu 2007: 215). Nogaycanın ilk gramer çalışması ise 1940 yılında N. A. Baskakov'un *Nogayski yazık i ego dialekti* (Nogay Dili ve Onun Ağızları Gramer, metin ve sözlük) adlı çalışmasıdır (Özkan 2014: 206).

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Dcanibekov (1879-1955), Nogayların sözlü edebiyatını derleyerek *Söz Kaznası* adlı dört ciltlik eserinde toplamıştır. Dcanibekov, bu eserinden başka okuma kitapları yazmış ve Nogay dilinin grameri ile ilgili çalışmalar yapmıştır (Özkan 2014: 206). Kurmanaliyev ve Karbaliev gibi isimler, yeni alfabeyle ders kitapları hazırlamıştır. Abdulcalilov, Bulatukov gibi yazarlar tarafından Nogayca tiyatro, şiir ve

hikayeler de yazılmıştır (Özkan 2014: 207). Nogay dilinin söz varlığı ve grameri ile ilgili çalışmalar yapan bir diğer isim de ünlü sözlükçü Kalmıkova'dır. Kalmıkova, 1973 yılında *Nogay Dili Grameri (Fonetik ve Morfolojik)* adlı çalışmasını yayınlamıştır (Bulgarova 2013: 3).

2.4. TÜRKİYE'DE NOGAYCA ARAŞTIRMALARINA GENEL BAKIŞ

Son dönemlerde Türkiye'de de Nogayca ile ilgili önemli akademik çalışmalar yapılmıştır. Bunların başında çalışmalarını Nogaylar ve Nogayca üzerinde yoğunlaştıran Gazi Üniversitesi öğretim üyesi Dilek Ergönenç'in çalışmaları yer almaktadır. Yüksek lisans ve doktora çalışmasını da Nogayca üzerine hazırlayan Ergönenç'in 2019 yılında yayımladığı *Nogay Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)* adlı eseri Nogayca ile ilgili çalışma yapmak isteyenler için bir el kitabı niteliğindedir. Ergönenç ile Mariya Bulgarova'nın birlikte 2024 yılında yayımladıkları *Nogay Türkçesi Sözlüğü*, Nogay Türkçesinden Türkiye Türkçesine hazırlanan ilk kapsamlı sözlüktür. Kazak ve Nogay Türkçesinde asıl fiil+ zarf fiil+ yardımcı fiilden oluşan tasvir fiillerinin ele alındığı *Kazak ve Nogay Türkçesi Yazı Dillerinde Tasvir Fiilleri (2011)* adlı bir kitap da yayımlayan Ergönenç, Ahmet Bican Ercilasun editörlüğünde hazırlanan *Türk Lehçeleri Grameri (2007)* adlı çalışmada Nogay Türkçesinin grameriyle ilgili bölümü de kaleme almıştır. Ergönenç, Nogaycayla ilgili diğer bazı makaleleri şunlardır: *Nogay Türkçesi (2004)*, *Nogay Türkçesinde Kip Pekiştiricisi Tağı/Tağa (2004)*, *Nogay Türkçesinde Sıfat-Fiillerle Kullanılan Bol- Fiilinin İşlevleri (2006)*, *Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerlikler (2007)*, *Nogay Türkçesinde Yat- Yardımcı Fiilinin Kip ve Tasvir Fiili Olarak Kullanılışı (2007)* ve *Nogay Türkçesinde Olumsuzluk Kategorisi (2015)*, *İhtimal ve Tahmin Anlamı Veren Kiplik İfadeleri ve Nogay Türkçesi Örneği (2017)*. Ergönenç'in Nogaycayla ilgili çalışmalarının dışında Nogayların edebiyatlarını, geleneklerini, göreneklerini, inançlarını ve tarihlerini konu alan diğer bazı çalışmalarını şu şekilde sıralayabiliriz: *Nogay Türklerinde Ölüm ile İlgili İnançlar ve Ağıtlar (2008)*, *Nogay Türkleri Edebiyatı (1998)*, *Tarih ve Kültürleriyle Nogay Türkleri (2017)*, *Anadolu'da ve Kuzey Kafkasya'da Yaşayan Nogay Türklerinde Doğum Sonrası İnançlar (2011)*, *Nogay Türklerinin Gelenekleri Üzerine (2015)*, *Nogay Adı ve Nogayların Kökeni*

Üzerine (2013), *Sovyet Dönemi Nogay Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış ve Nogay Türklerinin Tanınmış Edebiyatçısı Suyun Kapayev* (2007).

Nogaycayla ilgili çalışmaları olan diğer isim, Iğdır Üniversitesi öğretim üyesi Nesrin Güllüdağ'dır. Güllüdağ'ın ilk çalışması, 1998 yılında Nogaycanın gramerini ele aldığı *Nogay Türkçesi Grameri* adlı yüksek lisans tezidir. Güllüdağ, Nogaycayla ilgili diğer bir çalışması olan *Nogay Türkçesinde İsim Çekim (Hâl) Ekleri* (2002) adlı makalesinde çekim eklerinin işlevlerini ele almıştır. Güllüdağ'ın Nogay atasözlerini derlediği *Nogay Atasözleri* (2003) adlı makalesi ve İsmail Doğan ile birlikte Nogay destanlarını derlediği *Nogay Destanları* (2014) adlı eseri de mevcuttur.

Nogaycayla ilgili önemli çalışmalardan bir diğeri ise 2017 yılında, Ülkü Çevik Şavk'ın yürütücülüğünde ve Süer Eker'in danışmanlığında yürütülen *Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması* projesidir. Proje kapsamında Türkiye Nogaycasıyla ilgili biri belgeleme, diğeri ana dili tutum araştırması olmak üzere iki bağımsız çalışma yapılmıştır. Projenin teması, Türkiye Türkçesinin yoğun etkisi altında kalan Türkiye Nogaycasının söz varlığının derlenmesi, Nogayca konuşurlarının dil farkındalıklarının tespit edilerek UNESCO tarafından tehlike altındaki diller kapsamına alınan Nogaycasının (ISO 639-3, nog) Türkiye'de konuşulan varyantının tehlike derecesinin tespit edilmesi, koruma altına alınması ve yeniden canlandırılmasıdır (<https://turkiyenogaylari.hacettepe.edu.tr/proje-bilgileri/>). Projede, Ülkü Çevik Şavk ve Süer Eker dışında Dilek Ergönenç Akbaba, İhsan Kalenderoğlu, Nesrin Bayraktar Erten, İsmail Hakkı Erten ve Olcay Sert de araştırmacı olarak yer almıştır. Dilek Çetin Arslan'ın alan uzmanı olarak destek verdiği projede Hacettepe Üniversitesinden Osman Akteker, Hakan Özdemir, Nur Sena Taşçı, Edanur Sağlam ve Alican Özkan da proje bursiyeri olarak yer almıştır. Proje kapsamında elde edilen verilere dayalı olarak *Tehlikedeki Türkiye Nogaycası-1: Belgeleme ve Alan Araştırması*, *Tehlikedeki Türkiye Nogaycası-2: Belgeler- Sözlükçe ve Ek Listesi* adlı çalışmalardan oluşan kitap serisi yayımlanmıştır. Bunların yanı sıra *Tehlikedeki Diller Projesi* kapsamında yayınlanan *Tehlikedeki Diller Dergisi*, ikinci sayısında *Nogay Özel Dosyası*'na yer vermiştir.

Upsala Üniversitesi öğretim üyesi Birsal Karakoç da yurtdışında Nogaycayla ilgili önemli çalışmalara imza atmıştır. Karakoç, *The Turkic Languages* (2020) adlı eserde Eva A.

Csato ile birlikte Nogaycanın tanıtıldığı *Noghay* adlı bölümü kaleme almıştır. Karakoç, Almanca olarak kaleme aldığı *Das Finite Verbalsystem im Nogaischen* (2005) adlı eserinde, Nogaycanın bitimli fiil sistemlerinde zaman-görünüş ve kanıtsallık kategorilerini ele almıştır. Karakoç, *Nogayca Çokfiilli Yüklemler: Fiillerden Gelişmiş Dilbilgisel Biçimlere Bütüncül Bir Bakış* (2017) adlı makalesinde Nogaycadaki çok fiilli yüklemler ile fiillerden gelişen dilbilgisel yapıların biçim-sözdizimi özelliklerini ve işlevlerini incelemiştir. Nogayların yaşadıkları coğrafyalar, nüfusları ve kültürlerini ele aldığı *Az Konuşurlu Bir Türk Dili: Nogayca ve Nogaylar Üzerine* (2013) adlı makalesinde de Nogaycanın ses ve biçim özelliklerinden de bahsetmiştir. Karakoç'un Nogaylar ve Nogaycayla ilgili olarak İngilizce ve Almanca dillerinde ele aldığı diğer çalışmalar şunlardır: *The finite copula bol- in Noghay and its functional equivalents in Turkish* (2000), *Ein Überblick über postverbale Konverbien im Nogaischen* (2006), *The syntactic and grammatical roles of deydi/ deydiler in Noghay, Kazakh and Kirghiz* (2009), *On obligatory control in Turkish and Noghay complement clauses* (2013), *Clausal complementation in Turkish and Noghay in a semantic perspective* (2016), *Prospectives, proximatives and avertives in Noghay* (2017), *Levels of potential ambiguity in Noghay verb sequences* (2019) ve *Translations from Noghay literature into Turkish: Türkiye dışındaki Türk edebiyatları antolojisi (21). Nogay edebiyatı* (2002).

3. BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. DİL İLİŞKİSİ

Diller, insanlığın çok eski dönemlerinden itibaren, muhtemelen insanların birden fazla dil konuşmaya başladığı binlerce yıl öncesinden beri temas halindedir (Thomason 2001: 6). Dillerin temas halinde olması çeşitli dilbilimsel sonuçlar doğurur. Dilbilimin, aynı bölgede karşılaşan iki farklı dil arasındaki ilişkiyi inceleyen alt alanı dil ilişkisi (language contact) olarak adlandırılır (Thomason 2001: 1). Thomason'a göre, dilbilimsel çalışmalar açısından çekici bir dil ilişkisinden söz edebilmek için en az iki dili dönüşümlü kullanabilen iki dilli veya çok dilli en azından birkaç konuşura ihtiyaç vardır (2001: 1). Diğer bir ifadeyle, dil ilişkilerinin ortaya çıkabilmesi için belli seviyede toplumsal iki dillilik ön koşuldur.

Literatürde iki dilliliğin ölçütlerine bağlı olarak farklı tanımlamalar yer alsa da en çok kabul gören tanım Weinreich'in kullanım temelli iki dillilik tanımıdır. Weinreich'in tanımına göre, iki dili dönüşümlü olarak kullanma pratiği iki dillilik (bilingualism) ve bu pratiğe sahip olan kişiler de iki dilli (bilingual) olarak adlandırılır (1979: 1). Appel & Muysken de iki dilliliğin türleri ilgili görüşlerini belirtmiştir. Appel & Muysken iki dilliliği *bireysel iki dillilik* (individual bilingualism) ve *toplumsal iki dillilik* (societal bilingualism) olmak üzere iki türe ayırmaktadır (2005: 1).

Dil bilimsel çalışmalar açısından önemli kabul edilebilecek bir dil ilişkisi, toplumsal iki dillilik gerektirir. Appel & Muysken, toplumsal iki dilliliği, bir toplumda iki veya daha fazla dilin konuşulduğu durumu olarak tanımlar ve iki dilliliğin derecelerine göre üç türe ayırır (2005: 2).

Durum 1: Toplumda iki farklı dil konuşulmaktadır fakat tüm bireyler tek dillidir. İki grup arasındaki ilişki, iki dili de bilen birkaç birey tarafından sağlanır.

Durum 2: Toplumdaki bütün bireyler en az iki dillidir.

Durum 3: Bu tür toplumlar bir grup iki dilli birey ve bir grup tek dilli bireyden oluşur. Bu toplumdaki iki dilli grup sayısal olarak değilse de sosyolojik yönden

zayıf olan azınlık durumundadır. Türkiye’de yaşayan Nogayları bu duruma örnek gösterebiliriz.

Appel & Muysken’in sınıflandırması toplumsal iki dillilikle ilgili ideal bir tipolojik sınıflandırmadır. Ancak dünya üzerindeki birçok toplumun dilsel durumu söz edilenden daha karmaşıktır (Appel & Muysken 2005: 3). Toplumların dilsel durumunu etkileyen çeşitli etkenler bulunur. Thomason & Kaufman’a göre, dil ilişkilerinin dilsel sonuçlarını birincil olarak etkileyen toplumların sosyolinguistik tarihidir ve dillerin yapısı ile ilgili değerlendirmeler ikinci planda kalır (1988: 35). Thomason & Kaufman dil ilişkilerinin sonuçlarında dillerin yapısından kaynaklanan durumları tamamen reddetmemekle beraber sosyal ve toplumsal etkenlerin dil ilişkilerinin sonucunun asıl belirleyicisi olarak kabul eder.

Johanson, konuyu Türk dillerinden yola çıkarak ele almıştır. Türkler, tarih boyunca çeşitli sosyal, siyasal ve ekonomik nedenlerle sürekli hareket halinde olmuş ve geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Dolayısıyla Türk dilleri de birbirleriyle akraba oldukları halde bölgesel değişimlerine bağlı olarak birbirlerinden uzaklaşmış ve genetik açıdan bağımsız bölgesel tipolojik farklılıklar kazanmıştır (Johanson 2022: 25). Johanson, Türkçe dil ilişkilerinin tarihi gelişiminin gözden geçirilmesinin bile sosyal etkenlerin dil ilişkilerinde etkinin türünü, tarihi gelişimini ve yoğunluğunu önemli ölçüde etkilediğini göstereceğini ifade etmiştir (Johanson 2022: 26). Ancak Johanson, toplumsal koşulların, ilişki durumlarına etkisini değerlendirmeye yarayacak net ve ayrıntılı bilgiler olmadığından dil karşısındaki tavırla ilgili soruları cevaplamaktan uzak olduğunu belirtir (2022: 26).

Bir ilişki bölgesinde sayısal, ekonomik, kültürel ve politik yönden üstünlük baskınlık için önemli bir ölçüt olsa da her durumda geçerli ve yeterli olmayabilir. Konuyu Türk dillerinden yola çıkarak ele alan Johanson’a göre, Türk dilleri yayıldıkları bölgelerde politik ve kültürel yönden her zaman baskın grup olmadığı halde dilsel baskınlığı elinde tutmuştur (Johanson 2022: 26).

Dil ilişkilerinde diller arasındaki ilişkinin yoğunluğu etkiyi ve iki dilliliğin niteliğini belirleyen etkenlerden biridir (Johanson 2022: 26). Thomason, en üst seviyedeki ilişki yoğunluğunun hiyerarşik olarak temas kaynaklı dil değişimi, dil karşımı (pidgin ve coreole) ve dil ölümü ile sonuçlanacağını belirtir (2001: 12).

İlişkinin sürekliliği de yoğunluğu kadar diller arasındaki etkileşimde önemlidir. Johanson'a göre ilişkinin sürekliliği ve yoğunluğu, iki dilliliğin gelişimi için diller arasında uzlaşmanın sağlanması açısından gereken zamanı gösterir (Johanson 2022: 26). Diğer bir ifadeyle diller arasındaki ilişkinin yoğunluğu ve süresi dil etkisiyle paraleldir. Thomason, en üst seviyedeki ilişki yoğunluğunun hiyerarşik olarak temas kaynaklı dil değişimi, dil karşımı (pidgin ve coreole) ve dil ölümü ile sonuçlanacağını belirtir. İlişki süresi ve yoğunluğunun yüzeysel olduğu durumlarda dilin yalnızca belli seviyeleri etkilenir (Thomason 2001: 12).

Thomason & Kaufman *Language Contact, Creolization And Genetic Linguistic* (1988) adlı çalışmalarında, geleneksel ilişki dil biliminin iki temel etki türünden söz eder. Bunlardan ilki yaygın olarak görülen kelime ödünçleme (borrowing). Ödünçleme, bir dil konuşurunun kendi ana diline, kaynak dilden yabancı öğeleri dahil etmesidir. Bu etki türünde anadili korunurken kaynak dilden ödünç alınan öğelerle değişime uğrar (Thomason & Kaufman 1988: 37). Örneğin İngilizcenin kelime dağarcığının tahmini olarak %75'i Fransızca ve Latince'den alınmıştır (Thomason 2001: 10). Genellikle ödünç alınan ilk yabancı unsurlar kelimelerdir. Eğer alıcı dil konuşurları kaynak dil konuşanların yoğun ve uzun vadeli kültürel baskısı altında ise yapısal özellikleri (fonolojik, morfolojik, sözdizimsel hatta çekim morfolojisi) de ödünç alabilirler (Thomason & Kaufman 1988: 37). Thomason & Kaufman'ın temas yoğunluğunun artışına göre oluşturdukları ödünçleme skalası şu şekildedir (1988: 74-75):

1. Yalnızca sözcüklerin ödünçlendiği geçici etkileşim (casual contact) durumu.
2. Bağlaçlar ve zarf-fiiller gibi işlevsel dilbilgisi öğelerinin ödünçlendiği daha yoğun etkileşim (slightly more intense contact) durumu.
3. Yapım ekleri, edatlar gibi daha fazla dilbilgisel ödünçlemelerin yapıldığı daha yoğun etkileşim (more intense contact) durumu.
4. Orta düzey yapısal ödünçlemelerin yapıldığı güçlü kültürel baskı (strong cultural pressure) durumu. Bu aşamada söz dizimsel ve fonetik düzeyde nispeten az tipolojik bozulma görülür.
5. Morfosentaktik, fonetik, morfolojik düzeylerinde tipolojik bozulmanın üst düzeyde olduğu çok güçlü kültürel baskı (very strong cultural pressure) durumu.

Diğer bir etki türü ise, *alt katman temelli karışma* (shift induced interference). Dil değişim sürecinde kaynak dile geçen bir grup alıcı dil konuşuru, kaynak dili iyi derecede öğrenemez ve hata yaparlar. Eğer bu hatalar kaynak dilin orijinal konuşurları tarafından da taklit edilirse bu kusurlu konuşma, kaynak dilin tamamına yayılarak alt katman karışma ortaya çıkarır (Thomason & Kaufman 1988: 39). Ödünçlemenin aksine alt katman karışmada değişim kelime dağarcığıyla değil fonolojik, sentaktik ve hatta bazen morfolojik düzeyde başlar. Alt katman karışmada bir *dil değiştirme* söz konusudur ve konuşmacılar B dilinde karşılığı bulunmayan kelimeler için kendi ana dillerine başvururlar. (Thomason & Kaufman 1988: 39).

Lars Johanson, dil ilişkilerinde politik, ekonomik, kültürel etkenlerin, ilişki yoğunluğu ve süresinin etki için önemli olduğunu ifade eder (2022: 26). Ancak Johanson, 1992 yılında yayınladığı *Strukturelle Faktoren in türkischen Sprachkontakten* adlı eserinde, tüm bunların yanında dillerin yapısal özelliklerinin de baskın olabileceğinin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtir. Johanson çalışmasında, Türk dillerinden yola çıkarak oluşturduğu Kod Kopyalama Modelini de ayrıntılı olarak tanıtmıştır. Bu model aşağıda detaylı olarak açıklanacaktır.

3.2. KOD KOPYALAMA MODELİ

Kod Kopyalama Modeli, Türk dillerinden hareketle Lars Johanson tarafından geliştirilmiştir. Bu modelde kopyalama terimi, geleneksel ilişki dilbiliminin *ödünçleme* (borrowing), *transfer*, *karışma* (interference), *alt katman temelli karışma* (shift induced interference) olarak adlandırılan etki türlerinin tamamını kapsamaktadır (Johanson 2021: 172).

Kod kopyalama Modelinde *kod*, sosyolinguistik açıdan bir dili veya bir dilin varyantını ifade etmek için kullanılan bir üst terim olarak kullanılmaktadır. Kod Kopyalama, donör kod olarak da adlandırılan bir model kodun bazı dilsel özelliklerinin bir temel koda veya alıcı koda eklenmesidir ((Johanson 2023: 1). Diğer bir tanımlamaya göre Kod Kopyalama Modelinde sosyal açıdan zayıf olan dil A dili, sosyal açıdan baskın olan dil B dili olarak gösterilir. Kopyalamalar genellikle baskın olan B dilinden zayıf olan A diline yapılmaktadır (Johanson 2022: 24). Mesela Türkiye’de sosyal açıdan baskın dil olan

Türkiye Türkçesinin bazı dilbilgisel özelliklerinin zayıf olan temel kod Nogaycaya eklenmesi örnek olarak verilebilir.

Johanson’a göre “yabancı unsurlar sadece örnek durumundadır ve hiçbir zaman temel koda ilave edilen kopyayla aynı değildir. Her dil kendine özgü yaratıcı bir teknik oluşturduğu için, kopya orijinalinden başka bir sisteme dahildir. Bu anlayışa göre kopyalama ne başka bir koda geçme ne de her iki kodun karışması anlamına gelir” (2022: 28-29). Başka bir ifadeyle, ilişki dilleri tipolojik olarak yakın olsa bile kopyalar asla model koddaki orijinalinin aynısı değildir. Özetle, “kopyalama, bir kodun başka bir kod tarafından taklit edilmesi anlamına gelir” (Johanson 2021: 172).

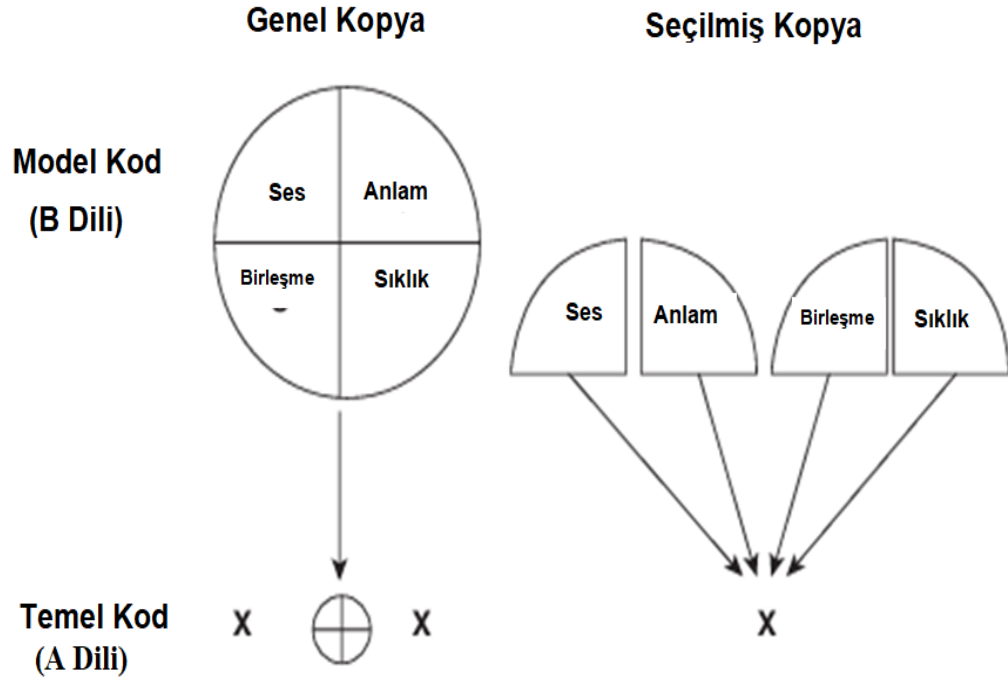
Kopyalama sürecinde dillerin çeşitli alt sistemleri etkilenir (Johanson 2021: 172). Yani kopya alıcı dilin yapısına uygun hale gelebilmek için birtakım süreçlerden geçerken orijinal sistemindeki gereksiz ses, biçim, sözdizimi gibi gramatikal özellikler çıkarılarak yerine alıcı dilde yerini alabilecek özellikler eklenir (Demir 2003: 3).

Kod Kopyalama Modelinde, *adoption* (take-over) ve *imposition* (carry-over) olmak üzere iki tür kopyalama söz konusudur (Johanson 2023: 2). Modelin söz konusu iki yönü, devralma kopyaları ve taşıma kopyaları olarak şu şekilde açıklanabilir (Aydemir 2023: 349):

1. Devralma (*adoption* veya *take-over*): Konuşurun baskın olan model koddan kendi temel koduna kopyalamalar yapmasıdır.
2. Taşıma (*imposition* veya *carry-over*): Bir dil konuşurunun kendi temel kodundan baskın durumdaki model koda kopyalama yapması anlamına gelir.

Kopyalama süreçlerinin sonucunda temel koda yeni özellikler eklenebilir ya da temel kodun bir özelliğinin yerini model koddan kopyalanan özellik alabilir.

Kod Kopyalama Modelinde kopyalamalar *genel kopyalar*, *seçilmiş kopyalar* ve *karışık kopyalar* olmak üzere üçe ayrılır (Johanson 2022: 29)

Tablo 1: Kod Kopyalama Modeli (Johanson 2021: 173)

3.2.1. Genel Kopya

Genel kopya, model koddaki bir birimin bütün yapısal (bu özellikleri buraya kısaca yaz!) özellikleriyle beraber temel kodda uygun düşecek yere bir bütün olarak kopyalanmasıdır (Johanson: 2023: 3). Diğer bir tanımlamaya göre genel kopya, sosyal açıdan baskın olan B dilinin ses, anlam, sıklık ve birleşme gibi özelliklerinin blok olarak sosyal açıdan zayıf olan A diline kopyalanmasıdır. Kopyalanan öge bir kelime ya da ek olabilir. B dilinden kopyalanan unsur A dilinin gramatikal yapısına uygun düşecek yere eklenir. Diller arasındaki ilişkinin yoğunluğu ve süresine bağlı olarak ilk ve en kolay kopyalanan birimler kelimelerdir (Johanson 2022 31). Örneğin Türkiye Nogaycasına ait aşağıdaki cümlede *ev* kelimesi, bütün yapısal özellikleriyle birlikte Türkçeden kopyalanmıştır:

Temel kod (A dili): *Evden qaşıp kêtgân édi.* Tnog. *ev < üy* SNog.

Model kod (B dili): Evden kaçıp gitmişti.

Genel kopyalar, yapım ekleri gibi dilin morfolojik seviyelerinde de gerçekleşebilir. Nogaycaya kopyalanan sıfat fiil eki *-Dlk*, genel kopyalanan eklere örnek gösterilebilir:

Temel kod (A dili): Tanı**ı**dıq birêwłär keliyatır. TN. *-Dlk* < *-GAn* SNog.

Model kod (B dili): Tanıdık birileri geliyor.

B dilindeki karmaşık bir yapı A diline kopyalanırken basit bir yapı olarak algılanabilir (Johanson 2022: 32). Örneğin, Türkçedeki “eşya” sözcüğü Arapçadaki “şey” sözcüğünün çoğuludur. “Eşya” sözcüğü orijinalinde çoğul eki almış bir birim olduğu halde Türkçede tekil bir isim kökü olarak kullanılır.

3.2.2. Seçilmiş Kopya

Seçilmiş kopyalarda, model kodun ses, birleşme, anlam ve sıklık özelliklerinden bazıları seçilerek temel kodun karşılık gelen birimlerine kopyalanır (Johanson 2023: 3). Başka bir ifadeyle, bir A dili konuşuru, B dilindeki bir ögenin bir ya da daha fazla özelliğini seçer ve A dilindeki az çok eşdeğeri olan ögenin üzerine kopyalarsa seçilmiş kopya oluşur. Örneğin, Türkiye Nogaycasında sıklıkla kullanılan ‘özüngä aruw qara’ ifadesi, Türkiye Türkçesinde, kalıplaşmış ‘kendine iyi bak’ ifadesinin anlamsal özelliğinin Türkiye Nogaycasındaki eşdeğerinin üzerine kopyalanmasıyla ortaya çıkan bir seçilmiş kopyadır.

Kelime düzeyinde genel kopyaların çokluğu, seçilmiş kopyaların oluşmasını kolaylaştırır (Johanson 2022:33). Yani, bir model koddan temel koda ne kadar çok sayıda kelime kopyalanırsa ses kopyalarının oluşma ihtimali o kadar artar. Sesle ilgili kopyaların gücü daha çok işitme yoluyla, yani sözel olarak yapılan genel kopyalara bağlıdır. Örneğin, Rusçanın etkisi altında kalan bazı Türk dillerinde sesbilgisel açıdan Rusçaya yaklaşma göze çarpar. Tam tersi bir durumda, Arapçanın Müslüman Türkler tarafından tanınması yazılı kaynaklar yoluyla olmuştur. Bu nedenle çok sayıda genel kopya Arapçadan Türkçeye geçerken ses ile ilgili kopyalamalara neredeyse hiç rastlanmamaktadır (Johanson 2022: 33).

Model kodun bir biriminin yalnızca anlamsal yönünün temel kodda eş anlamlısı sayılabilecek birime kopyalandığı da olur. (Johanson 2022: 33). Örneğin, fonetik benzerlik nedeniyle İngilizcedeki iPad'in anlamı İsveççe *padda* 'kurbağa'ya kopyalanmıştır (Johanson 2023: 4). Anlam kopyalarının oluşmasına eş anlamlı olarak kabul edilen yalancı eş değerlikler neden olur (Johanson 2022: 12). Örneğin, el ve kol ayrımının bulunmadığı Moğolcayla yakın ilişkide bulunan bazı Türk dillerinde el ve kol ayrımından vazgeçilmiş ve kol sözcüğü her ikisini de karşılayacak şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Johanson 2022: 34).

Bir B dilinin birleşme özellikleri de A diline kopyalanabilir. Birleşme kopyalarında ortaya yeni sözdizimsel yapılar, kelime türleri vs. ortaya çıkabilir veya var olanlar değişebilir. Ayrıca cümle içindeki hiyerarşi, istem, çatı ve eklerin düzeni de birleşme kopyalarından etkilenir (Johanson 2022: 34).

Seçilmiş kopyaların bir başka türü de sıklık özelliklerinin kopyalanmasıdır. Bir model kodun sıklık özelliklerinin kopyaları temel kodun sıklık özelliklerini değiştirir (Johanson 2023: 4). Örneğin, Almanya'da yaşayan Türkleri, Almancada *und* 've' bağlacının sık kullanımına bağlı olarak *ve* bağlacını aşırıya kaçan biçimde kullanmaktadırlar (Johanson 2022: 36).

3.2.3. Karışık Kopya

Karışık kopyalar, içinde seçilmiş kopyalar bulunduran genel kopyalardır. Karışık kopyalar genellikle basit bir birleşme kopyası ve bir genel kopyadan oluşur. Johanson karışık kopyalara örnek olarak Rusça *poluovtomat* 'yarı otomatik' sözcüğünün Özbekçeye *yarimovtomat* olarak kopyalanmasını vermektedir (2022: 37).

İran'da konuşulan Türk dillerinde çok sayıda karışık kopya bulunur. İranda konuşulan Türk dillerindeki birleşik fiil yapılarının çoğu Farsçadan yapılan kopyalamalarla oluşur. Bu tür karışık kopyalar, Farsçadan kopyalanan bir isimle Halaçça bir yardımcı fiilin birleşmesiyle oluşur, örn.? (Johanson 1998: 334). Farsça *puşidan* 'giymek', *elä-* yardımcı fiili yardımıyla Azericeye *puşide elä-* 'örtmek' şeklinde uyarlanmıştır (Johanson 1998: 334).

3.2.4. Kopyalamada Yapısal Etkenlerin Rolü

Dildeki unsurlar kopyalamaya farklı düzeylerde direnç gösterirler. Dildeki bazı ögeler etki ve değişmeye karşı güçlü bir dirence sahipken bazı ögeler ise zayıf direnç gösterirler. Ögelerin dayanıklılık/dayanıksızlığı birtakım sosyal ve yapısal etkenlere dayandırılır (Johanson 2022: 49-50).

Johanson'a göre, bir dil unsurunun sık kullanılıyor olması unsurun dayanıklılığı/dayanıksızlığını etkilemez. Aksine sıklık ve dayanıklılık aynı yapısal ve sosyal faktörlerden kaynaklanır. Sosyolojik açıdan zayıf olan A dilindeki bir birim seyrek kullanıldığında zor hatırlanabileceğinden B dilinde sık kullanılan eşdeğer birimle kolayca değiştirilebilir. Sık kullanılan bir unsur, dil konuşurları tarafından iyi bilinse de seyrek kullanımda unsurun mutlaka tanınmadığı anlamına gelmez (Johanson 2022: 50).

Kopyalamada dayanıklılık piramidinin en üstünde, en kolay ve en erken kopyalanan unsurlar yer alırken; zor ve en geç kopyalanan unsurlar en altta yer alır (Johanson 2022: 50). Piramidin tepesinde dilin en kolay etkilenen ve kopyalama açısından en zayıf bölümü kabul edilen söz varlığına ait bağımsız birimler yer alır (Johanson 2022: 51). Bu sözlüksel bağımsız birimler arasında en kolay isimler etkilenirken, daha sonra sıfatlar, zamirler, ünlemler ve deyimleşmiş ifadeler kopyalanır. Fiiller ise en zor kopyalanan bağımsız birimlerdir ve en geç kopyalanır.

Tablo 2: Dayanıklılık Skalası Piramidi

Piramidin bir alt katında görevsel bağımsız biçim birimler olan zamirler, ön takılar, son takılar yer alır. Piramidin aşağılarına doğru inildikçe görevsel bağımsız biçimbirimler (görünüş-zaman ve tasarlama kipleri) gibi zor kopyalanan unsurlarla karşılaşılır. Piramidin en dibinde sesbilgisel ve sözdizimsel kopyalar, morfosentaktik değişimler gibi, dilin kopyalama açısından en dayanıklı özellikleri bulunur (Johanson 2022: 51).

Karışma söz konusu olduğunda kopyalama skalası piramidi tepesi aşağı getirilir (Johanson 2022: 50). Yani dilin en zor kopyalanan öğeleri karışma açısından piramidin en tepesinde yer alır. Mesela A dilindeki bir unsur ne kadar dayanıklıysa B diline o kadar kolay karışırken aynı dil unsurunun dayanıklılığı B dilinden kopyalamayı engeller.

Dil ilişkilerinde kopyalama sürecini etkileyen yapısal etkenlerden biri de çekiciliktir. Dilin bazı özellikleri kopyalama için daha çekici olabilir.

Dildeki bağımsız yapıların bitişken yapılara göre kopyalama açısından daha çekicidir. İleri derecede bitişken sisteme sahip bir A dilinin bitişken olanlar yerine B dilinden analitik olanları kopyalaması daha olasıdır. Fakat bazen tam tersi olarak B dilindeki bitişken yapıların A dilinin analitik yapılarına tercih edildiği de olur (Johanson 2022: 54).

Mesela, ileri derecede bitişken fiil sistemine sahip olan Türkçeden ilişki içinde olduğu bazı dillere kopyalamalar da yapıldığı örnekler vardır. Balkanlarda konuşulan Roman varyantına Türkçeden okumak ve yazmak fiilleri bütün çekim morfolojisiyle beraber kopyalanmıştır (Aydemir 2018:653).

Dil ilişkilerinde kopyalama açısından bir diğer çekici özellik kolay anlaşılabilirliktir (Johanson 2022: 55). Bir dil unsurunun içeriğiyle ifadesi arasındaki ilişki ne kadar açıksa o kadar kolay öğrenilir. Dolayısıyla kolay öğrenilen unsur kopyalama açısından çekicidir.

Kopyalamaların nedeni genellikle kültürel ve politik açıdan prestijli olan model kodun öğelerini taklit etme isteği veya kelime dağarcığındaki boşlukları doldurma ihtiyacıdır (Johanson 2001: 175). Kopyalanabilirlik hem sosyal hem de yapısal etkenler tarafından belirlenir. Dillerdeki bazı yapısal özellikler kopyalamayı tetiklemek için yeterli olsa da bazen yoğun kültürel baskı çekici olmayan özelliklerinde kopyalanması sonucunu doğurabilir (Johanson 2001: 175).

Yoğun temas durumları, bazı dillerin aşırı güçlü kopyalama sonucunda orijinal profillerini büyük ölçüde değiştirmesine neden olmuştur. Örneğin, Karaimce ve Gagavuzca aşırı düzeyde kopyalama dilleridir. Bazı ileri seviye kopyalama durumlarında cümlede birkaç dilbilgisel öge dışında her şey değişebilir (Johanson 2001: 175).

Ancak dillerin ölümüne aşırı güçlü kopyalama sonucu ortaya çıkan yapısal değişimler neden olmaz. Örneğin, Osmanlıca ve Çağatayca gibi Türk dilleri yoğun Fars etkisine rağmen Türk dili olarak kalmıştır. Diller artık yeni nesillere aktarılmadığında ölür (Johanson 2001: 175). Diğer bir ifadeyle, dil ölümü yapısal nedenlerle değil toplumsal nedenlerle gerçekleşir.

4. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE NOGYACA-TÜRKÇE DİL İLİŞKİLERİ

Bu bölümde Konya’ya bağlı Ağılbaşı, Boğazören, Kırkkuyu ve Seyitahmetli köyleri ile Ankara’nın Şereflikoçhisar ilçesine bağlı Akin ve Doğankaya köylerinde yaşayan Nogaylardan derlenen metinler, Lars Johanson’un Kod Kopyalama Modelinin çerçevesinde incelenerek Türkçeden Nogaycaya yapılan kopyalamalar tespit edilecektir. Böylece, Türkiye Nogaycası ile Türkiye Türkçesi arasındaki dil ilişkisinin boyutları ve yoğunluğu ortaya konulacaktır. Bu çalışmada Türkiye Nogaycası ile, Konya’nın Kulu ilçesi ile Ankara’nın Şereflikoçhisar ilçesine bağlı bazı Nogay köylerinde konuşulan Nogayca varyantı kastedilmektedir. Türkiye Türkçesi ise Türkiye’de konuşulan Türkçe anlamında kullanılmıştır.

Türk dili ailesinin bir kolu olan Oğuzca temeline dayanan Türkiye Türkçesi, Anadolu’daki gelişimi süresince Yunanca, Ermenice gibi tipolojik/ genetik açıdan farklı birçok dille temas halinde olmuştur (Johanson 2022: 28). Johanson, bu tür teması *aileler-arası temas* (İnterfamily contact) olarak tanımlar (Johanson 2010: 653). Türk dillerinin bir temas bölgesinde karşılaşarak birbirini etkilemesi durumunu ise *aile-arası temas* (intrafamily contact) olarak adlandırır (Johanson 2010: 652). Türk dil ailesinin Kıpçak ve Oğuz gruplarında yer alan Nogayca ve Türkiye Türkçesi akraba dillerdir. Dolayısıyla bu iki dil arasında, aile- arası temas (intrafamily contact) durumu söz konusudur. Diller arasındaki akrabalık dil ilişkisini olumlu etkiler, zayıf olan dil baskın dile yaklaşması beklenir. Dolayısıyla sosyolojik açıdan zayıf olan Nogaycanın baskın dil olan Türkçeye yaklaşması beklenir.

Türkiye’de Türkçenin resmi konuşma ve yazı dili olması, sosyal olarak baskın dil olması sonucunu doğurmuştur. Bu sosyolojik baskınlık sonu cunda TürkiyeTürkçesinden Türkiye Nogaycasına çok sayıda kopyalama yapılmıştır. Kopyalanan öğelerin çoğunu genel kopyalar oluşturur. İkinci sırada seçilmiş kopyalar yer alırken, az sayıda da karışık kopya tespit edilmiştir. Bu bölümde, Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına yapılan kopyalamalar, fonetik düzeyde kopyalar, genel kopyalar, seçilmiş kopyalar ve karışık kopyalar olarak dört ana başlık altında ele alınacaktır.

4.1. GENEL KOPYALAR

Genel kopya, B dilindeki bir unsurun A diline ses, bitişme, anlam ve sıklık olmak üzere bütün yapısal özellikleriyle birlikte blok olarak kopyalanmasıdır (Johanson 2022: 31). Diller arasındaki temasın yoğunluğuna göre, kopyalama açısından en kolay ve genellikle ilk olarak isimler kopyalanır. Gramatikal ögeler ise en zor ve en son kopyalanan ögelerdir (Johanson 2022: 51). Alandan derlenen metinler incelendiğinde Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına yapılan çok sayıda genel kopya tespit edilmiştir. Çalışmamızda genel kopyalar, isimler, fiiller, zamirler, sıfatlar, bağlaçlar, sontakılar ve ekler olmak üzere yedi başlık altında incelenecektir.

4.1.1. İsimler

Türkiye’de baskın dil olan Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına çok sayıda isim kopyalanmıştır. Bu kopya isimler, akrabalık adları, ay adları, sayılar, diğer soyut ve somut kavram adlarından oluşur.

4.1.1.1. Akrabalık Terminolojisi

Türklerde akrabalık terminolojisi geleneksel kan akrabalığına dayanmaktadır (Erdentuğ 1992: 486). Hem anne hem baba soyunun takip edildiği bu akrabalık sistemi oldukça detaylı ve gelişmiştir. Türk dil ailesinin birer üyesi olan Türkiye Türkçesi ve Standart Nogaycada akrabalık terminolojisi benzer şekilde gelişmiş olsa da adlandırmalar çoğunlukla birbirinden farklıdır. Türkiye Nogaylarının kelime dağarcığında Standart Nogaycadaki akrabalık adlarının çoğu bulunmakla birlikte Türkiye Türkçesindeki akrabalık adlarının sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Çalışma kapsamında derlenen metinlerde Standart Nogaycanın akrabalık terminolojisinde yer alan *cezde* (T. enişte), *aqay* (T. amca) ve *böle* (kuzen) kullanımına rastlanmamıştır. Diğer akrabalık terimlerinde Standart Nogayca ve Türkiye Türkçesinin ikili kullanımı tespit edilmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir:

***Babannem** anlatağandı, yani davul zurna bəq bolmaydıkän. (K2)*

“Babaannem anlatırdı, yani davul zurna pek olmuyormuş”.

*Babanne, **anannem**di kördüm de **babanne** körmədim. (K7)*

“Babaanne, anneannemi gördüm de babaanne görmedim”.

***Ayyəm**di oyaladıq da mıtyandır onu. (K15)*

“Babannemi/annanemi oyaladık da unutmuştur onu”.

***Dedem**din birəwu on toquz yaşında, birəwu yirmi bir yaşında vefat ətğän. (K7)*

“Dedemin biri on dokuz yaşında, biri yirmi bir yaşında vefat etmiş”.

***Atam** ayttı toyğa kətbe, babam ayttı tēntāq ne işin bar. (K10)*

“Dedem dedi, düğüne gitme, babam dedi, deli ne işin var”.

*Ėrkäk **əniştəsi** de əpkä salır édi boynuna. (K13)*

“Erkek eniştesi de bohça koyardı boynuna”.

***Babam** ayttı tēntāq ne işin bar? (K10)*

“Babam dedi, deli ne işin var?”.

***Qöp** aruw, taze söyläysin **aqam** sən, özümüzdänsin **aqam**. (K9)*

“Çok iyi hoş konuşuyorsun babam sen, bendensin babam”.

*Bi de **annem** aytatağanıdı. (K5) K6*

“Bir de annem söylerdi”.

***Anam** ayttı bar kêt dēp, babam ayttı ne bar tēntāq dēp. (K9)*

“Annem dedi var git diye, babam dedi ne var deli diye”.

*Hacı Bēkir **amca** diyiğ γayrı Alla ramāt ēylāsin. (K4)*

“Hacı bekir amca diyelim artık Allah rahmet eylesin”.

*Onun hanımı, anamdın **bacısı** ēdi. (K7)*

“Onun hanımı, annemin kız kardeşiydi”.

*Şiyalar şēkgān, **quzēnlärim** şēkgān. (K6)*

“Şeygil çekmiş, kuzenlerim çekmiş”.

Türkiye Türkçesindeki bazı araç-gereç adları da Türkiye Nogaycasına kopyalanmıştır. Türkiye Nogaycası konuşurlarının kelime dağarcığında bu adların Standart Nogayca karşılıkları yer almakla birlikte Türkiye Türkçesinden yapılan kopyaları sıklıkla kullanılmaktadır.

***Tabaqtı** akētip qına saldırır ēdilār. (K13)*

“Tabağı götürüp kına koydururlardı”

Têpşäkdî aldına salyan yavrum, cêbyatır.

“Tabağı önüne koymuş yavrum, yiyor”

Bir de bardakban tuw, taslaryä tolturup işemiz. (K12)

“Bir de bardakla değil, taslara doldurarak içiyoruz”

Kêpçämän taslaryä, ayaqlaryä quyup simirêmez. (K12)

“Kepçeyle taslara, taslara doldurup kafaya dikeyoruz”

Şaydı çaydanlıqban tuw, tencärüde asamız. (K12)

“Çayı çaydanlıkla değil, tencerede pişiriyoruz”

Têpsilärgä cayıp salamız. (K12)

“Tepsilere yayıp (açıp) koyuyoruz”

Qasnaq salıp ortaya, üstüne sofra bëzi cayatağan êdik. (K12)

“Kasnak koyup ortaya, üstüne **sofra bezi** sererdik”

4.1.1.2. Ay Adları

Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına ay adları da genel kopya olarak geçmiştir. Derleme metinler incelendiğinde Türkçe ay adlarının, 65 yaş üzeri Nogaylar arasında dahi yaygın bir biçimde kullanıldığı ve bu adların Standart Nogaycadaki karşılıklarının bilinmediği tespit edilmiştir. Bu bulgular, Türkiye Türkçesinden kopyalanan ay adlarının, Türkiye Nogaycasının söz varlığına yerleştiğini ortaya koymaktadır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir:

-Sen Noğayşa ay atlarını bilësinmä? (K15, 38)

-Valla, ésas, éski Noğaycada ay atları başqama bilmëymän de, bizim yonuşyan Noğaycamızda ay atları aynı Türkçedekindäy. (K1, 68)

-Maya bilgän ay atlarını sayarsınma? (K15, 38)

-Sayıyım. Ocaq, şubat, mart, nisan, mayıs, haziran, temmuz, ağustos, eylül, ékim, qasım, aralıq. (K1, 68)

SNog.	TNog.	Ttü.
<i>kan'tar</i>	<i>ocaq</i>	<i>ocak</i>
<i>uvit</i>	<i>şubat</i>	<i>şubat</i>
<i>navruz</i>	<i>mart</i>	<i>mart</i>
<i>kökek</i>	<i>nisan</i>	<i>nisan</i>
<i>kural</i>	<i>mayıs</i>	<i>mayıs</i>
<i>tambız</i>	<i>haziran</i>	<i>haziran</i>

<i>şille</i>	<i>temmuz</i>	<i>temmuz</i>
<i>sarı tambız</i>	<i>ağustos</i>	<i>ağustos</i>
<i>kırk kıyık</i>	<i>eylül</i>	<i>eylül</i>
<i>kazan</i>	<i>ekim</i>	<i>ekim</i>
<i>karaşa</i>	<i>qasım</i>	<i>kasım</i>
<i>karagıs</i>	<i>aralık</i>	<i>aralık</i>

Tablo 3: Ay Adları

*Altmış altıdın **mayıs** ayında üylëndiq yav. (K5, 72)*

“Altmış altının mayıs ayında evlendik yahu”

*Toyum **ağustosun** on beşindä bolıyan edi. (K12, 44)*

“Düğünüm ağustosun on beşinde olmuştı”

4.1.1.3. Sayılar

Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına bazı sayı adlarının da kopyalandığı görülür. Derleme metinler incelendiğinde Türkiye Türkçesindeki *beş*, *yirmi*, *altmış*, *yetmiş* ve *min* sayıları Türkiye Nogaylarının kelime dağarcığına yerleşirken Standart Nogaycadaki karşılıkları olan *yırma*, *alpıs*, *yetpıs*, *min* sayılarının Türkiye Nogaycasında kullanılmadığı tespit edilmiştir.

<i>SNog.</i>	<i>TNog.</i>	<i>Ttü.</i>
<i>bir</i>	<i>bir</i>	<i>bir</i>
<i>eki</i>	<i>èki /iki</i>	<i>iki</i>
<i>üş</i>	<i>üş / üç</i>	<i>üç</i>
<i>dört</i>	<i>dört</i>	<i>dört</i>
<i>bes</i>	<i>bêş</i>	<i>beş</i>
<i>altı</i>	<i>altı</i>	<i>altı</i>
<i>yedi</i>	<i>yêdi</i>	<i>yedi</i>
<i>segiz</i>	<i>ségiz</i>	<i>sekiz</i>
<i>tokuz</i>	<i>toquz / doquz</i>	<i>dokuz</i>
<i>on</i>	<i>on</i>	<i>on</i>
<i>yırma / cırma</i>	<i>yirmi</i>	<i>yirmi</i>
<i>otuz</i>	<i>otuz</i>	<i>otuz</i>
<i>kırk</i>	<i>qırq</i>	<i>kırk</i>
<i>elli</i>	<i>èlli</i>	<i>elli</i>
<i>alpıs</i>	<i>altmış</i>	<i>altmış</i>
<i>yetpıs</i>	<i>yetmiş</i>	<i>yetmiş</i>
<i>seksen</i>	<i>sèksen</i>	<i>seksen</i>

<i>toksan</i>	<i>doqsan</i>	<i>doksan</i>
<i>yüz</i>	<i>yüz</i>	<i>yüz</i>
<i>min</i>	<i>bin</i>	<i>bin</i>

Tablo 4: Sayılar

Êki arqa ayağından êki tane şıyardı. (K4)

“İki arka ayağından iki tane çıkardı”.

İki qapıdın arasında kêtıp kêtıp cürü. (K12)

“İki kapının arasında gidip gelip duruyor”.

Üç dört sene awêl qöygä kêldim iştä. (K2)

“Üç dört sene önce köye geldim işte”.

Qöydä üş dört tane bala bar şu an, oqulğa kêtgän. (K2)

Köyde iki üç tane çocuk var şu an, okula giden”.

Yirmi sêgiz yaşındaman. (K2)

“Yirmi sekiz yaşındayım”.

*Az yaş tuw, **yètmiş** altı yaşına kèldiq. (K7)*

“Az yaş değıl, yetmiş altı yaşına geldik”.

*Altmışda, o bizim, **altmış** êkidä bizim ilkoqul aşıldı. (K4)*

“Altmışda, o bizim, altmış ikide ilkokul açıldı”.

Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına kopyalanan diğər soyut ve somut isimler aşağıdaki gibidir:

*Yaşadınma **şəhirdä** de. (K6)*

“Yaşadın mı, şehire de”.

*Bir **davətyä**, oquntu yazardı qomşu köylərgä. (K4)*

“Bir davetiye, davetiye yazardı komşu köylere”.

***Köy** grubu qurdum bikəlärmän. (K6)*

“Köy grubu kurdum kadınlarla”.

*Doğanqaya **awul**undanman, yirmi səgiz yaşındaman. (K2)*

“Doğankaya köyündenim, yirmi sekiz yaşındayım”.

*Milləttin **balası** şayası hêp oquydular, Anyara’dalar. (K3)*

“Milletin çoluğu çocuğu hep okuyorlar, Ankara’dalar”.

*Şekär köyünün **çocuqları** bizim köygä keldi. (K5)*

“Şeker köyünün çocukları bizim köye gelirdi”.

*Sonra bir bardaqban kiçkiy kiçkiy **dairélärdäy** késilir. (Arslan 2015:*

“Sonra bir bardakla küçük küçük daireler gibi kesilir”.

4.1.2. Sıfatlar

Dil ilişkilerinde isimlerden sonra kopyalama açısından en kolay etkilenen anlamsal birimler sıfatlardır. Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına çok sayıda sıfatın da kopyalandığı görülür. Türkiye Nogaycasındaki kopya sıfatların örnekleri aşağıdaki gibidir:

*Anaw eskidän **bütün** köylär toplanırdılar. (K10)*

“O eskiden bütün köyler toplanırdı”.

***Büyük** oğlana quyduq ya çok quymadıq. (K5)*

“Büyük oğlana döktük ya çok dökmedik”.

*Onu **küçük** yaştan üyrèngänıdıq. (K5)*

“Onu küçük yaşta öğrenmiştik”.

*Şuıkuır, **az** yaş tuw, yetmiş altı yaşına keldik. (K*

“Şükür, az yaş değil, yetmiş altı yaşına geldik”.

Çıplaq ayağıman basadı, awuruyaq. (K15)

“Çıplak ayağıyla baıyor, hastalanacak”.

Birqaş gün sonra atını atatasın. (K5)

“Birkaç gün sonra adını koyuyorsun”.

Èki arqa ayağından èki tane şıyardı. (K4)

“İki arka ayağından iki tane çıkardı”.

Ama yani, Noyay Noyayman üylensä, o adêtlâr êskisindây bolabilädi. (K2)

“Ama yani, Nogay Nogayla evlenirse, o adetler eskisi gibi olabiliyor”.

4.1.3. Zarflar

Genel kopyalanan ögeler arasında zarflara da sıklıkla rastlanmaktadır. Zarflar, isimlerle birlikte dayanıklılık skalasının en üst basamağında yer alır. Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına kopyalanan anlamsal birimler arasında çok sayıda zarf da bulunur. Örneğin, Türkiye Türkçesindeki *böyle* (SNog. *bulay, munday*), *yavaşça* (SNog. *aqırın*) ve *çok* (SNog. *kóp*) hal zarflarının Türkçe kopyaları bazı örneklerde karşımıza çıkar. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir:

Qalburu böyle tutasın, üstünä su quyasın, tamam. (K5)

“Kalburu böyle tutyorsun, üstüne su döküyorsun, tamam”.

Colda sıyırlar bar, sên yavaş ayda. (K15)

“Yolda inekler var, sen yavaş sür”.

Aruw aruw, çoq aruw. (K15) K5

“İyi iyi, çok iyi”.

O biraz qatı boladı anavuna görä. (K15) K6

“O biraz katı oluyor diğerine göre”.

Türkiye Türkçesinde *şimdi* zaman zarfı, içinde bulunulan zamana vurgu yapar. Bu birimin Standart Nogaycadaki işlevsel karşılığı *endi* biçimindedir ve Türkiye Nogaylarının kelime dağarcığında varlığını sürdürmektedir. Diğer yandan derleme metinlerde Türkiye Türkçesindeki *şimdi* zaman zarfının da kopyaları tespit edilmiştir. İlgili örnekler aşağıda yer almaktadır:

Şimdi siz dä bunları oqutiyaqsınız. (K6)

“Şimdi siz de bunları okutacaksınız”.

Şimdi bunlar kırcuman, bunlar şimdi. (K10)

“Şimdi bunlar kırcuman, bunlar şimdi”.

Endi olay, dəyişipqoy tiliniz . (K5)

“Şimdi öyle, değışti diliniz”.

Türkiye Türkçesinden kopyalanan zaman zarfları arasında *artık* da vardır. Türkiye Nogaycası konuşurlarının dağarcığında bu sözcüğün Standart Nogaycadaki karşılığı olan *ëndisi*, *ëndigi*, *ëndigisi* varlığını sürdürse de Türkiye Türkçesinden kopyalanan *artık* birimi de yoğun kullanılmaktadır. Aşağıda bu birimin Türkiye Nogaycasındaki kopyalarına örnekler verilmiştir:

.

*Hêpsinin şivesi değışgân **artıq**, ee bunun da aldına geçilmäydi. (K7)*

“Hepsinin şivesi değışmiş artık, eee bunun da önüne geçilmiyor”.

*Hê, **artıq** nêdênsä, anavlar da yonuşadı. (K7)*

“He, artık nedense, diğerleri de konuşuyor”.

Ëndisi olay êtmêymiz toylardı, onlar awêldä kalıyan. (K1)

“Artık öyle yapmıyoruz düğünleri, onlar eskide kalmış”.

Türkiye Türkçesinden *önce* (SNog. *aldın/burın*) ve *sonra* (SNog. *soñ*) zaman zarflarının da Türkiye Nogaycasına sıklıkla kopyalandığı görülür. Bununla birlikte, Türkiye Nogaycasında standarttaki zaman zarflarından *aldın/burın* ve *soñ* birimlerine rastlanmamıştır. Derleme metinlerde tespit edilen *önce* ve *sonra* zaman zarflarının kopyalarına örnekler aşağıdaki gibidir:

*İslamiyätti kabul êtbêdän **öncä** zatän Şamanizm barkên. (K6)*

“İslamiyet’i kabul etmeden önce zaten Şamanizm varmış”.

*Mënim abim üyländi uş sënä **öncä** sıyaıtan üylëndi, Noıay tuwdu. (K2)*

“Benim abim evlendi üç sene önce dışardan evlendi, Nogay değildi”.

*Êki uş gün **sonra** bayraq duası yasarlar, bir soyum soyarlar, qan ayıtırlar, ét pisirirlär. (K1)*

“İki üç gün sonra bayrak duası yaparlar, bir kurban keserler, kan akıtırlar, et pişirirler”.

*Pandëmidän **sonra** köygä keldim. (K2)*

“Pandemiden sonra köye geldim”.

Türkiye Türkçesindeki *neden* ve *nereye* soru zarfları da Türkiye Nogaycasına kopyalanmıştır. Bu birimlerin Standart Nogaycadaki karşılıkları olan *nëgä* ve *qayërgä* birimleri de Türkiye Nogaycasında varlığını sürdürmektedir. Bu ikili kullanımın örnekleri aşağıda verilmiştir:

*Hè, hëp Türkçä, anlaydı, bilmëydi, **nëdün?** (K6)*

“Evet, hep Türkçe, anlıyor, bilmiyor, neden?”

*İşte, Köstängil’gä **nëgä** keldik falan. (K7)*

“İşte Boğazören’e neden geldik falan”

*Zatän Noıaylar hëp Türkçägä döndülär, **nereye** gitse Türkçä yonuşadılar. (K5)*

“Zaten Nogaylar hep Türkçeye döndüler, nereye gitse Türkçe konuşuyorlar”.

*O ƣasƣadın **qayêrgä** barsa bolıyağı o (K12)*

“O uğursuzun (talihsiz) nereye varsa olacağı o”.

Türkiye Türkçesinden doğrulama ve onay işleviyle kullanılan *gerçekten/ gerçekten de* yapıları da Türkiye Nogaycasına kopyalanmıştır. Söz konusu zarf yapılarının Standart Nogaycadaki işlevsel karşılıkları olan *uşınlay da / üşinimen de / üşinley de* biçimleri *üşin/uşın (Ttü. için)* son çekim edatıyla *-lay* ekinin birleşip kalıplaşmasıyla oluşur. Bu zarf yapıları, doğrulama ve onay işleviyle vurgulayacağı ögenin önüne gelir (Ergönenç 2019: 238). Türkiye Nogaylarıyla yapılan görüşmelerde tespit edilen *gerçekten/ gerçekten de* yapılarının kopyaları aşağıdaki gibidir:

*Mên **gêrçäktün** süyemän köydü. (K14)*

“Ben gerçekten seviyorum köyü”.

***Gêrçäktün** kêtıyiq bolasınma?*

“Gerçekten gitme niyetinde misin?”

*Ƣız, üydän qaşarman dëpdi, **gêrçäktün dü** qaşıp kêtıpti. (K12)*

“Kız, evden kaçarım demiş, gerçekten de kaçıp gitmiş”

Türkiye Türkçesinde oluş ve kılışın başka şekilde olamayacağını gösteren sınırlayıcı zarflardan *sadece* (Korkmaz 2003: 512) de Türkiye Nogaycasına kopyalanmıştır. Bu

birim, Standart Nogaycadaki işlevsel karşılığı olan *tek*, *yalğız/calğız* zarflarıyla birlikte ikili bir kullanım sergiler. Bu ikili kullanımın örnekleri aşağıda verilmiştir:

Sadécä ünivërsitëgä tèslim ètëmän, arşivgä salınadı. (K15)

“Sadece üniversiteye teslim ediyorum, arşive konuluyor”.

Sadécä mën özüm tuwıl, ballarımdı da akëttim. (K12)

“Sadece ben kendim değil, çocuklarımı da götürdüm”

Sadécä Nogaylıqdı tuw, esgidi tuwul, èsgı Türk tarihi bosun... (K6)

“Sadece Nogaylığı değil, eskiyi değil, eski Türk tarihi olsun...”

4.1.4. Zamirler

Standart Nogaycada zamirler, kişi zamirleri, işaret zamirleri, soru zamirleri, belirsizlik zamirleri ve dönüşlülük zamiri olmak üzere beşe ayrılır. Kişi zamirleri, 1.TK. *men* (ben), 2.TK. *sen* (sen), 3.TK. *ol* (o), 1.ÇK. *biz* (biz), 2.ÇK *siz* (siz), 3.ÇK *olar* (onlar); İşaret zamirleri, *anav* (bu), *bu*, *munav* (işte bu), *ol* (o), *sol* (bu), *sosı* (bu); belirsizlik zamirleri, *birew* (birisi), *bärisi* (hepsi), *ër kaysısı* (her birisi), *èşkim* (hiç kimse), *birërlär* (bazıları); dönüşlülük zamiri, *öz* (kendi) biçimindedir.

Türkiye Nogaycasına Türkiye Türkçesinden bazı kişi zamirleri de kopyalanmıştır. Örneğin, Türkiye Türkçesinde 1.TK. zamiri *ben* (SNog. *men*), Türkiye Nogaycasına genel kopya biçiminde geçmiştir.

Kişi	SNog.	TNog.	Ttü.
1.TK.	<i>men</i>	<i>mën/bën</i>	<i>ben</i>

2.TK.	<i>sen</i>	<i>sèn</i>	<i>sen</i>
3.TK.	<i>ol</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
1.ÇK.	<i>biz</i>	<i>biz</i>	<i>biz</i>
2.ÇK.	<i>siz</i>	<i>siz</i>	<i>siz</i>
3.ÇK.	<i>olar</i>	<i>olar</i>	<i>onlar</i>

Tablo 5: Kişi Zamirleri

*Yurtlarda okudu **bènim** ballar. (K6)*

“Yurtlarda okudu benim çocuklar”.

*Töbä cayuw diydilär, **mènim** dä bardı da... (K6)*

“Tepe örtüsü diyorlar, benim de vardı da...”.

*Oqul, **bèn** pitirdim. (K2)*

“Okul, ben bitirdim (Ben okulu bitirdim)”.

*Rèsimläri bar da **mèndä** tuw. (K6)*

“Fotoğrafları var da bende değil”.

Türkiye Türkçesindeki 3.TK. zamiri *o* (SNog. ol) ve 3.ÇK. zamiri *onlar* (SNog. olar) da Türkiye Nogaycasına kopyalanmıştır. Örnekleri aşağıdaki gibidir:

Tabi o biraz akrabalıǵınıza güvènèrək bèrgändir. (K15)

“Tabi o biraz akrabalıǵınıza güvenerek vermiştir”.

Üşüncüsü ünivärsitëyâ hazırlanataǵan édi. **O** da dil oquyaq, bu ortaokul, hê bir dâ ilkoqula kêtëtaǵan var. (K6)

“Üçüncüsü üniversiteye hazırlanıyordu. O da dil okuyacak, bu ortaokul, he bir de ilkokula giden var”

***Onlar** oquntusunu bërir. (K1)*

“Onlar davetiyesini verir”.

*Biziki dâ, mësêla **bunlar** (çocuklar) da köp şey etti. (K6)*

“Bizimki de, mesela bunlar da çok şey yaptı”.

Türkiye Nogaycasına işaret zamirlerinin de Türkiye Türkçesinden sıklıkla kopyalandığı görülür. Derleme metinlerde Türkiye Türkçesinden *o /onlar* (SNog. ol, olar), *bu /bunlar* (SNog. bu, bular), *şu/şunlar* zamirlerinin Türkiye Nogaycasına kopyalandığı tespit edilmiştir. Bu birimlerin Standart Nogaycadaki biçimlerine Türkiye Nogaycasında rastlanmamıştır.

***O** biraz qatı boladı anawuna görä, burmaya¹ görä. (K15)*

¹ Nogay mutfağına özgü, patatesli iç harçla hazırlanan el açması bir börek türüdür.

“O biraz katı oluyor diğetine göre, burmaya göre”

*Ama şimdi üykênlär yurtlarda okudu da kiçikiylär birèwni yızdın yanına bèrdim, ünüvèrsitègä hazırlanatağandı. **O**, ablasının yanında, o da atandı. (K6)*

“Ama şimdi büyükler yurtlarda okudu da küçüklerin birini kızın yanına verdim, üniversiteye hazırlanıyordu. O, ablasının yanında, o da atandı”

*Ètlär, so iştä, şunlar, **bunlar** qazanlarda qaynar. (K1)*

“Etlər, şu işte, şunlar, bunlar kazanlarda kaynar”.

*Ama qazan bōrèk, **şu** bar, biz süyèmiz. (K6)*

“Ama kazan börek (mantı), şu var biz seviyoruz”.

Standart Nogaycada işaret zamirleri datif hali *bu-ya* dışında *mun* köküne sahiptir (Karakoç 2022 :359). Türkiye Nogaycasında bu birimlere rastlanmamakla birlikte bazı hâl eklerinde *bun* kökünün kopyaları görülür. Bu durum Türkiye Türkçesinin Türkiye Nogaycası üzerindeki etkisinin bir göstergesidir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir:

SNog.	TNog.	Ttü.
<i>mun-nan</i>	<i>mun-nan / bundan</i>	<i>bun-dan</i>
<i>mun-ı</i>	<i>mun-ı / bunu</i>	<i>bun-u</i>
<i>mun-in</i>	<i>mun-in / bunun</i>	<i>bun-un</i>

4.1.5. Fiiller

Dil ilişkilerinde, fiiller isimlere göre daha geç kopyalanan dil unsurlarıdır. Matras, bazı dillerde fiillerin sahip oldukları karmaşık morfolojik yapıların ödünçlemeyi daha zahmetli hale getirdiğini belirtir (Matras 2009: 175). Diğer bir ifadeyle bazı dillerde kopyalanan fiilin, alıcı dile uyum sürecinde birtakım gramatikal süreçlerden geçmesi kopyalamayı zahmetli hale getirir. Matras'ın, Wichmann ve Wohlgemuth'dan aktardığına göre her dil, kopyalanan fiilin entegrasyon sürecine göre farklı fiil kopyalama stratejisine sahiptir (2009: 176). Aydemir, *Çağdaş Türk Dillerinde Kopya Fiiller: Tipolojik Bir Değerlendirme* adlı çalışmasında dillerin fiil kopyalama stratejilerini dört başlıkta şu şekilde ele almıştır (2018: 650-651):

a) Basit fiil stratejisi (light verb strategy): Bu stratejide, bir fiilin orijinal hali verici dildeki bir fiil yapısıyla (masdar, isim fiil vs.) birlikte alıcı dile adapte edilir. Örneğin, Türkçe *park yap-* < İngilizce 'to park'.

b) Doğrudan eklenti (direct insertion): Bu tür kopyalamalarda, fiilin orijinal halinde bir değişiklik yapılmadan alıcı dilin yapısına adapte edilir. Örneğin, Türkiye Nogaycasında *yonuş-* fiil kökü, Türkiye Türkçesindeki *konuş-* fiilinin kopyasıdır. Bu fiil, orijinalinde bir değişiklik yapılmadan Nogaycanın fonetik yapısına uygun hale getirilerek kopyalanmıştır.

c) Dolaylı eklenti (indirect insertion): Bu stratejide, fiilin orijinali morfolojik değişime uğrar. Örneğin, Türkçe *ispat-la-* 'kanıtla-' < Arapça *iθbāt* 'kanıtlama').

d) Paradigmalı eklenti (paradigm insertion): Bir fiil bütün çekim morfolojisiyle birlikte alıcı dile kopyalanıyorsa paradigmalı eklentiden bahsedebiliriz. Örneğin, Türkçeden Balkanlarda konuşulan Ajia Varvara varyantına, *yazmak* ve *okumak* fiilleri kopyalanmıştır: *in o sxoljo ka siklos te okursun ta te jazarsun* (okulda okuma ve yazma öğreneceksin).

Çalışma kapsamında derlenen metinler incelendiğinde Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına fiillerin doğrudan eklenti stratejisiyle kopyalandığı görülür. Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına kopyalanan fiillere ait örnekler aşağıdaki gibidir:

4.1.5.1. kavga et-

SNog. töbeles- > kavga et- Ttü.

*Calıız taslasam **qavğa** **étédilär**. (K12)*

“Yalnız bıraksam kavga ediyorlar”

*Awäl olay **qavğa** **étbäk** coı édi. (K1)*

“Eskiden öyle kavga etmek yoktu”.

4.1.5.2. devam et-

SNog. *terbe-* > *devam et-* Ttü.

*Haliyle bunday şeydi **dèvam** **èttirbilmäk** uşun bir üykèndin bolması kèräk (K8)*

“Haliyle böyle şeyi devam ettirebilmek için bir büyüğün olması gerekir”

*Onlar **dèvam** **èttilärmä** **kètilärmä**, balalıq bilmèymiz. (K4)*

“Onlar devam ettiler mi, gittiler mi, çocukluk, bilmiyoruz”

*Toy **dèvam** **ètär** édi, davul soqturur édilär, o yün olay gèşär édi. (K13)*

“Düğün devam ederdi, davul vurdururlardı, oğün öyle geçerdi”

4.1.5.3. davet et-

SNog. şaqırt- > davet et- Ttü.

*Êki uş gün gëşkändän sonra yız bêt, yızıman kiyäwini **davêt êtär** üyünä. (K1)*

“İki üç gün geçtikten sonra kız tarafı, kızıyla damadını davet eder evine”

*Bala şaya **davêt êtiptilär**, bardıq biz dä üycänäk. (K12)*

“Çoluk Çocuk davet etmişler, vardık (gittik) biz de evcenek (ailece)”

*Toy baslatıyaq boldu mıydu adam yomşularını **şaqıratağan** edi. (K1)*

“Düğün başlatmaya niyetlenince kişi, komşularını davet ederdi.

4.1.5.4. ikram et-

SNog. sıyla- > Ttü. *ikram et*

Kiyäwgä para bërirlär hêrkäs, yani oquntu sayılır o, **ikram êtär** hêrkäs. (K1)

“Damada para verirler herkes, yani bahşiş (davetiye karşılığı) sayılır o, ikram eder herkes”

Kömüp kêlgän sonra millät **sıylaydılar**. K12)

“(Cenazeyi) gömüp geldikten sonra millete ikramda bulunurlar”

4.1.5.5. acele et-

SNog. *algasa-* > *acele et-* Ttü.

Qaytip **acélê étédikän** kórésinmä? (K12)

“Nasıl acele ediyormuş görüyor musun?”

Acele **étbäy** aqırın kêtiniz dëdim. (K13)

“Acele etmeden yavaşça gidin dedim”

4.1.5.6. kaybet-

SNog. *yoŷt-* > *kaybet-* Ttü.

Mën babamdı geçen sene kışta **qaybëttim**. (K6)

“Ben babamı geçen sen kışın kaybettim”

4.1.5.7. kaybol-

SNog. *yoŷtıl-* > *kaybol-* Ttü.

Ne diyim, adëtlärimiz qaybolup këtiyatr. (K1)

“Ne diyeyim, adetlerimiz kaybolup gidiyor”.

4.1.5.8. yoğur-

SNog. *iyle-* > *yoğur-* Ttü

Hamur biraz sêrtçä **cuvur**ulur. (Arslan)

“Hamur biraz sertçe yoğrulur”.

Hamuru aruw ètip **yoğururuduq** öncä. (K5)

“Hamuru iyice yoğururduk önce”.

Hamurdu **iyläysin** awêl, tabi canım. (K13)

“Hamuru yoğuruyorsun önce, tabi canım”.

4.1.5.9. mayala-

SNog. *aşıt-* > Ttü. *mayala-*

Cuvurttu **mayaladınma?** (K12)

“Yoğurdu mayaladın mı?”

Aşênégä kètti, hamır **mayalıyakän.** (K1)

“Aşhaneye gitti, hamur mayalayacakmış”

4.1.5.10. unut-

SNog. *mut-* > *mut-* Ttü.

*Awälki vaqıtlardağı adêtlär êndi **unutulupqoy.** (K1)*

“Önceki zamanlarda adetler şimdi unutuldu”

*Basıma kêlgänlärdi têzdän **unutaman** mên. (K12)*

“Başıma gelenleri çabucak unutuyorum ben”

4.1.5.11. benze-

SNog. *usa-* > *benze-* Ttü.

*Aynı da akasına **bênzäp** turu. (K12)*

“Aynı da babasına benziyor”

*Basımdan kêtıyıkğä **bênzämäy**di. (K13)*

“Başımdan gideceğe benzemiyor”

4.1.5.12. konuş-

SNog. *söyle-* > *konus-* Ttü.

*Hee, sağa Türkçä **yonuş**atağan êdilär? (K15)*

“Hee, sana Türkçe konuşuyorlardı?”

*Hee, doqturya kêtäsin, nêgä kêtäsin, Türkçä **yonuşasın** mejbür. (K5)*

“Hee, doktora neye (falan) gidiyorsun, Türkçe konuşuyorsun mecbur”

*Kilomêträ dä mësêla êrtän bəri **yonuşamız**, niyärdän niyär qaş kilomêträ döp anlatadı hêrkäs.*

Kilometre de mesela sabahtan beri konuşuyoruz, şuradan şuraya kaç kilometre diye anlatıyor herkes”

*Cämil mên **yonuşasınızba** aşê?*

“Cemil’le konuşuyor musunuz peki?”

4.1.6. Sontakılar (Postpositionen)

Türkiye Türkçesinde cümleye karşılaştırmaya bağlı eşitlik ve benzetme anlamları katan *gibi* sontakısı da Türkiye Nogaycasına kopyalanmıştır. Bu birimin Standart Nogaycadaki işlevsel karşılığı, isimlere ve isim soylu sözcüklere eklenen *-dAy* ekidir. Türkiye Nogaylarının sözcük dağarcığında Standart Nogaycadaki *-dAy* eki yer almakla beraber, Türkçe *gibi* sontakısının da sıklıkla kopyalandığı örnekler görülür:

*O iştan anlıyaqsın, hêr şeydäki **gibi** yani, şehirdä dä olay, köydä dä olay. (K6)*

“O işten anlayacaksın, her şeydeki gibi yani, şehirde de öyle, köyde de öyle”

*Üydäki **gibi** köp bolmaydı iş sıyaqta mênim uşın. (K12)*

“Evdeki gibi çok olmuyor iş dışarda, benim için”.

Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına kopyalanan diğer sontakılar *önce* ve *sonra*’dır. Çalışma kapsamında derlenen metinler incelendiğinde, Türkiye Nogaylarının, bu yapıları günlük hayatta sıklıkla kullandıkları görülmüştür. Bu sontakılardan *önce*, Standart Nogaycada *aldın*’ın yanı sıra ‘*bas dep*’ ifadesiyle de karşılanır. Fakat, çalışma kapsamında derlenen metinlerde Standart Nogaycadaki işlevsel karşılıklarına rastlanmamıştır. Türkiye Türkçesinden kopyalanan *sonra* sontakısının Standart Nogaycadaki karşılığı *burın* ve *soñ*’un da Türkiye Nogayları tarafından kullanılmadığı tespit edilmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir:

Şimdi, **önce** mèn sènin atındı sorayım. (K15)

“Şimdi, önce ben senin adını sorayım”.

Önce sen ayt, dertin ne senin, **sonra** men yonuşayım. (K12)

“Önce sen söyle, derdin ne senin, sonra ben konuşayım”.

Önce qolundu cuw aqıllım, **sonra** cèrsin öptèğindi. (K15)

“Önce elini yıka akıllım, sonra yersin ekmeğini (yemeğini)”

4.1.7. Bağımsız Cümle Bağlayıcıları (Adjunktoren)

Bağımsız cümle bağlayıcıları (Adjunktoren), zarf fiilli biçimlerini sözcükselleştiren gramer yapılarıdır. Bu tür bağlayıcılar, yan yana sıralanmış bağımsız iki cümleyi nedensellik ilişkisiyle birbirine bağlar (Aydemir 2015: 227). Çalışma kapsamında

derlenen metinler incelendiğinde Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına, yalnızca *o yüzden/ bu yüzden* yapısının kopyalandığı tespit edilmiştir:

4.1.7.1. o yüzden/ bu yüzden

Türkiye Türkçesindeki iki bitimli cümleyi, birinci ikincinin nedeni olacak biçimde, birbirine bağlayan *o yüzden/bu yüzden* (SNog. onun için) bağlayıcısı da Türkiye Nogaycasına kopyalanmıştır.

İstâr istêmâz adêtlâr onlarya da uyğun bolması kêrêgâdi toyda, o yüzden değişiklik köstêrédi yani.

“İster istemez adetler onlara da uygun olması gerekiyor düğünde, oyüzden değişiklik gösteriyor yani”.

4.1.8. Bağlaçlar

Türkiye Türkçesinde cümlede eş görevli kelimeler, kelime grupları ve cümleleri sıralama işlevinde kullanılan *ve* bağlacının Türkiye Nogaycasına sıklıkla kopyalandığı görülür. Bu bağlaç, Standart Nogaycada *em* bağlacı ile karşılanır. Ancak, Türkiye Nogaycasında standarttaki *em* bağlacının kullanımına rastlanmamıştır. Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına kopyalanan *ve* bağlacı ile ilgili örnekler aşağıdaki gibidir:

Türk ve Noğay adêtlâri dêp qaysını ayırayım yani. (K2)

“Türk ve Nogay adetleri diye hangisini ayırayım yani”

Balları ve bikêsi köydâ kaldı, özü ketti Almanya’ya. (K1)

“Çocukları ve karısı köyde kaldı, kendi gitti Almanya’ya”

Qapıdın aldına tasladım ve cuvurup qaştım. (K12)

“Kapının önüne bıraktım ve koşarak kaçtım”

Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına kopyalanan sıralama bağlaçlarından bir diğeri ise *ile* (SNog. *mAn* / *pAn* / *bAn*) bağlacıdır. Fakat söz konusu bağlaç, *-(y)lA* biçiminde ekleşerek cümlede instrümental işlevini üstlenen *ile* son çekim edatıyla da karıştırılmamalıdır.

Alandan derlene metinler incelendiğinde Türkiye Türkçesindeki *ile* bağlacının ekleşmiş biçimi olan *-(y)lA* yapısının Türkiye Nogaycasında tespit edilen kopyalarının örnekleri aşağıdaki gibidir:

Aldama diymiz biz inkalle aldama aynı şıymä? (K15)

“Aldama (Nogay yemeği) diyoruz biz, inkalle aldama aynı şey mi?”

He, üyken böreklü şır börekti qöp yasaymız. (K6)

“Evet, büyük börekle (Nogay yemeği) çiğ böreği çok yapıyoruz”

Türkiye Türkçesine Farsçadan kopyalanan *ki* bağlacının en belirgin özelliği, yan tümceyi temel tümceye bağlayarak birleşik tümce oluşturmaktır (Sağlam 2024: 209). Örn. ‘Sen biliyorsun **ki** o bugün gelmeyecek.’. Diğeri bir işlevi ise, ilgi yantümceleri kurmaktır. Örn. ‘eve geldim **ki** telefon çaldı’. *Ki* bağlacı ayrıca, odak işaretleme işlevi ve belirteç işlevli yapılar kurma işlevine de sahiptir (Sağlam 2024: 212-217). Derleme metinler incelendiğinde, Türkiye Nogaycasında *ki* bağlacının kopyalarına da rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir:

Kiikiy ekende okul körmedim ki. (K15).

“Sen bana söylemedin ki ben ne bileyim”.

Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına, iki kelime ya da cümle arasına girerek seçme anlamı veren (Kaynak 1969: 704) *veya* (SNog yade) bağlacı da kopyalanmıştır. İlgili örnekleri aşağıda verilmiştir:

*Noğayşadı katlêtbâ dëdim, baq, ya yonuş tam **veya** Türkçä yonuş, sêni zorlamayman. (K7)*

“Nogaycayı katletme dedim, bak, ya konuş tam veya Türkçe konuş, seni zorlamıyorum”.

Birëwu këlşin de mënmen, ul **veya** yız farkêtbâz dëğän ëdim. (K12)

“Biri gelsin de benimle, oğlan veya kız farketmez demiştim”.

4.1.9. Morfolojik Kopyalar

4.1.9.1. -DXğX

Türkiye Türkçesindeki -DXK sıfat fiil ekinin iyelik eki almış biçimi olan -DXğX, niteleme yan cümleleri kurar. Bu ek fiil, zamansal olarak öncelik belirtme işlevinin yanı sıra yüklem kılınış değerine bağlı olarak eşzamanlılık işlevine de sahip olmasıyla -DXK sıfat fiil ekinden ayrılır (Aydemir 2019: 107-108).

Türkiye Türkçesindeki -DXğX sıfat fiil eki, Türkiye Nogaycasında -GAN ile karşılık bulur. Türkiye Nogaycasında -DXğX sıfat fiil ekinin -GAN işleviyle kullanıldığı örnekler aşağıdaki gibidir:

Saldığımız yêrdä turmaydı ki, qayadı. (K12)

“Koyduğumuz yerde durmuyor ki, kayıyor”.

Ėrttĕmĕn aldığım ğptĕklĕrdi ĕĕpqoysunuzba? (K1)

“Sabah aldığım ekmekleri yediniz mi?”.

Şiřbĕsin diyĕ salamız diytağandılar, biz bildiğimiz. (K5)

“Şişmesin diye koyuyoruz diyorlardı, bizim bildiğimiz”

4.1.9.2. -DXXKDan sonra

Türkiye Türkçesindeki -DXXKDan sonra yapısı, -DXX ekine -DAn ayrılma durum eki ve sonra zarfının (Karahana 2007: 6-8) eklenmesiyle oluşturulan zarf-fiil yüklemleştiricisidir. Bu yüklemleştirici, Standart Nogaycada farklı işlevleri olan -GAndAn soñ’un işlevsel karşılığıdır.

-DXXKDan sonra zarf fiil yüklemleştiricisi, oluşturduğu zarf fiil cümlesi ile üst cümle arasında öncelik ilişkisi kurar. Yani üst cümledeki olay, zarf fiil cümlesindeki olayın kritik sınırı aşıldıktan sonra gerĕekleřir (Aydemir 2019:83). Görünüşsel açıdan ise olayı postterminal bir perspektiften yansıtmaktadır (Aydemir 2019: 83).

Çalışma kapsamında derlenen metinler incelendiğinde Türkiye Nogaycasında -DXXKDan sonra zarf fiil yüklemleştiricisinin Standart Nogaycadaki -GAndAn soñ işleviyle kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir. Tespit edilen örnekler aşağıdaki gibidir:

Hamur atamız tavalarya, fırina sürĕmiz fırın iyicĕ şiy ĕttiktĕn sonra. (K6)

“Hamur atıyoruz tavalara, fırına sürüyoruz, fırın iyice şiy ettikten sonra (ısındıktan sonra”.

Adam öldüktĕn sonra pışaq salınadı qarnına. (K12)

“İnsan öldükten sonra bıçak koyuluyor üstüne”

4.1.9.3. -(y)Inca

Türkiye Türkçesinde -(y)Inca zarf fiil eki, yan cümleyi temel cümleye zaman-şart ilişkisiyle bağlar. Diğer bir ifadeyle, temel cümledeki olayın gerçekleşmesi için -(y)Inca ile bağlanan yan cümledeki olayın kritik sınırına ulaşması ön koşuldur (Aydemir 2019: 69). Bu ek Standart Nogaycada aynı işlevde kullanılan -GAnşA zarf fiiliyle karşılanır. Türkiye Nogaycasında, Türkiye Türkçesinden -(y)Inca zarf fiil ekinin Standart Nogaycadaki -GAnşA ekinin işleviyle kopyalandığı görülür. İlgili örnekler aşağıda verilmiştir:

*Ballar catbay**ınca** maya uyqu yoq. (K12)*

“Çocuklar uyumay**ınca** bana uyku yok”

*Adamlar kētbēy**incä** üydän şıqbaydı bikēlär. (K15)*

“Erkekler gitmeyince evden çıkmıyor kadınlar”

4.1.9.4. -Dİr

Türkiye Türkçesinin konuşma dilinde sıkça kullanılan tahmin bildiren -Dİr eki de Türkiye Nogaycasına kopyalanmıştır. Bu ek Standart Nogaycada şüphe, tahmin gibi anlamlar bildiren statik yapıdaki *bolar* ekfiiline benzer. Örneğin, *ol oquwşı bolar* ‘o (sanırım) öğrencidir’ (Karakoç 2013: 284). Derleme metinler incelendiğinde Türkiye Türkçesindeki -Dİr ekinin Türkiye Nogaycasına kopyalandığı örnekler aşağıdaki gibidir:

*Hımm o zağar olay**dır**. (K4)*

“Hımm, o zira öyledir”.

Hè, o kuzênlär şêkgândır dä. (K6)

“Evet, kuzenler çekmiştir de”.

Türkiye Türkçesindeki *-Dır* eki, Standart Nogaycada kesinlik ifade eden *boladı* ekfiiline de karşılık gelir. Örneğin, *ol oquwşı boladı*'o (herkesin bildiği üzere) öğrencidir' (Karakoç 2013: 284). Türkiye Nogaycasında *boladı* ekfiilinin orijinal kullanımına rastlanmazken Türkiye Türkçesindeki işlevsel karşılığı olan *-Dır* ekinin kopyalandığı görülür. Bu kullanımın örnekleri aşağıdaki gibidir:

Toylar hep bizim bu yêrdä hep aynıdır. (K2)

“Düğünler hep bizim burada hep aynıdır”.

Ananda yoq muydu? Bardır annëndä dä vardır. (K6)

“Annende yok muydu? Vardır annende de vardır”

4.1.9.5. Hal Ekleri

Standart Nogaycada isme gelen hâl ekleri Türkiye Nogaycasında genellikle korunmuştur. Ancak çalışma kapsamında derlenen metinlerde bazı hâl eklerinin Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına kopyalandığı tespit edilmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir:

Hal	SNog.	TNog.	Ttü.
Yalın Hal (Nominative)	-	-	

İlgi Hali (Genetive)	<i>-DIn</i>	<i>-DIn</i>	<i>-In</i>
Gösterme Hali(accusative)	<i>-DI</i>	<i>-DI</i>	<i>-I</i>
Yönelme Hali (Dative)	<i>-GA</i>		<i>-A</i>
Ayrılma Hali (Ablative)	<i>-Dan</i>		<i>-Dan</i>
Bulunma Hali (Locative)	<i>-DA</i>		<i>-DA</i>
Vasıta Hali (İnstrümental)	<i>-mAn /-pAn</i>	<i>-mAn, -pAn</i> <i>/İle, -(y)LA</i>	<i>ile, -(y)La</i>

Tablo 6: Hal Ekleri

Türkiye Nogaycasında, Standart Nogaycanın vasıta hali (instrümental) *mAn / pAn / bAn* ekleri varlığını sürdürmekle birlikte, bu birimlerin Türkiye Türkçesindeki işlevsel karşılığı olan *-(y)la* ekinin kopyaları da tespit edilmiştir. Bu ikili kullanımın örnekleri aşağıdaki gibidir:

Eee bën bayım aynı, malcılıqla uğraşadı. (K6)

“Eee ben(im) kocam aynı, hayvancılıkla uğraşıyor”.

Quşağındaqı kiçikiy balayla qayërgä sıysın? (K12)

“Kucağındaki küçük çocukla nereye sığsın?”.

Heee, iştä üydän akëtédilär, halayman akëtédilär. (K1)

“Evet, işte evden götürüyorlar, halayla götürüyorlar”.

Çalışma kapsamında derlenen metinlerde, Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına gösterme hali (akuzatif hal) ile çekimlenen çoğul kişi zamirlerinin de kopyalandığı tespit edilmiştir.

	SNog.	TNog.	Ttü.
1.ÇK.	<i>biz-di</i>	<i>biz-di / biz-i</i>	<i>biz-i</i>
2.ÇK.	<i>siz-di</i>	<i>siz-di / siz-i</i>	<i>siz-i</i>
3.ÇK.	<i>olar-dı</i>	<i>olar-dı / onlar-ı</i>	<i>onlar-ı</i>

Tablo 7: Gösterme Hal Eki

Bizi *dä akët dëğänäm dä akëtbëdi. (K13)*

“Bizi de götür demiştim de götürmedi”

*Dëdim mën **sizi** oquttum. (K6)*

“Dedim ben sizi okuttum”.

Biz **onları**, yuqa açatağanıdık. (K5)

“Biz onları, yufka açıyorduk”.

Onlardın *yaşayan Noğay yaşamı tağa farqlı*

“Onların yaşadığı Nogay yaşamı daha farklı”

Standart Nogaycada kişi zamirlerinin yönelme hali (datif hal), Türkiye Nogaycasında çoğunlukla korunmuştur. Ancak çalışma kapsamında derlenen metinlerde aynı işlevde kullanılan Türkiye Türkçesi biçimlerine de rastlanmıştır.

Kişi	SNog.	TNog.	Ttü.
1.TK.	<i>ma-ya</i>	<i>ma-ya</i>	<i>ban-a</i>
2. TK	<i>sa-ya</i>	<i>sa-ya / san-a</i>	<i>san-a</i>
3. TK	<i>o-ya</i>	<i>o-ya</i>	<i>o-n-a</i>
1.ÇK.	<i>biz-ge</i>	<i>biz-ge /biz-e</i>	<i>biz-e</i>
2. ÇK.	<i>siz-ge</i>	<i>siz-ge</i>	<i>siz-e</i>
3. ÇK.	<i>o-lar-ya</i>	<i>o-lar-ya</i>	<i>onlar-a</i>

Tablo 8: Yönelme Hal Eki

*Yani ne diyim **sana** imkanın mı boluyaq? (K6)*

“Yani ne diyeyim sana imkanın mı olacak?”

*Qaynatam **bize** çok gelirdi, naday küçük balakëndä (K5)*

“Kayınbabam bize çok gelirdi, şöyle küçük çocukken”.

*Hacı Bekir'din hanımı **bizgä** yızbaydı. (K4)*

“Hacı Bekir’in hanımı bize kızmıyor”.

4.2. SEÇİLMİŞ KOPYALAR

Seçilmiş kopya, B dilindeki bir unsurun yapısal özelliklerinden (ses, bitişme, anlam ve sıklık) yalnızca biri ya da birkaçının A diline kopyalanmasıdır (Johanson 2022: 33). Seçilmiş kopyalar genel kopyalar kadar çok sayıda olmayabilir. Türkiye Türkçesinden Nogaycaya yapılan seçilmiş kopyaların sayısı da genel kopyalara göre oldukça azdır. Çalışma kapsamında derlenen metinlerde tespit edilen seçilmiş kopyalar, sentaktik kopyalar, anlam kopyaları ve birleşme kopyaları şeklinde üç başlık altında ele alınmıştır.

4.2.1. Sentaktik Kopyalar

4.2.1.1. *mX* Soru Enklitiğinin Konumu

Türkiye Türkçesinde isim çekim ögeleri arasında sayılan *mX* soru enklitiği, sorulmak istenen ögenin hemen sonuna gelir (Demir & Yılmaz 2016: 205). Yani hakkında bilgi alınmak istenen öge hangisiyse onun sonuna *mX* soru eklentiği getirilir. Bu ek yüklem parçası olduğunda kendisinden sonra kişi eklerini alabilir. Ünlü uyumuna bağlı olarak bir ek gibi davranırsa da bağımsız bir birimdir (Demir & Yılmaz 2016: 205).

Standart Nogaycada ise soru anlamı *-MA* ekiyle sağlanır. Bu ekler, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi isim çekim eklerinden sonra gelebilir (Ergönenç Akbaba: 114). Standart Nogaycadaki *-MA* soru enklitiği, Türkiye Türkçesinden rastlanmayan bir özellik olarak, yalnızca isimden veya fiilden oluşan yüklem bir parçası olabilir ve kendisinden sonra kişi eki almaz. Standart Nogaycada bu ek, yalnızca dolaylılık ifade eden epistemik *eken* (Ttü. imiş) ekfiiliyle veya *edi* (Ttü. idi) ekfiiliyle kurulan cümlelerde isimle ekfiil arasına girer.

Sên bişiy etbäysinmä sütbän? (K15)

“Sen bir şey yapmıyor musun sütle?”

Eee mağa özündi tanıtırsınma? (K2)

“Eee, bana kendini tanıtır mısın?”

Oqulıya kêtgän bala şaya barma köydä kiçikiy? (K15)

“Okula giden çoluk çocuk var mı köyde, küçük?”

Aşä, baban aruwmä êkän?

“Peki, baban iyi miymiş?”

Yukarıdaki ilk örnekte de görüldüğü gibi Standart Nogaycada soru enklitiği, Türkiye Türkçesindeki gibi soruya konu olan ögenin değil, yüklem bir parçası olarak yüklem sonuna gelmektedir. Soruda, hakkında bilgi alınmak istenen öge, konuşma esnasında vurgu ve tonlama yoluyla belirtilir.

Türkiye Nogaycasında, *-MA* soru enklitiği korunmakla beraber, sözdizimsel açıdan bazı durumlarda Standart Nogaycadan farklılaşmaktadır. Derlenen metinlerde Türkiye Nogaycasında *-MA* soru enklitiğinin tıpkı Türkiye Türkçesindeki *MX* gibi, soruya konu olan ögenin sonunda yer aldığı bazı örnekler tespit edilmiştir. Söz konusu sözdizimsel kopyaların örnekleri aşağıdaki gibidir:

Siz ünüvêrstêdänmi kêldiniz? (K6)

(SNog. Siz ünüversteden **kêldinizbe?**)

“Siz üniversiteden mi geldiniz?”

Basımızdaqılarma êttirêtağandı? (K5)

(SNog. Basımızdakılar **êttirêtağanma êdi?**)

“Başımızdakiler mi yaptırıyordu?”

*Maldın basını **sənmä** ıslaysın?* (K15) (Nog. Maldın basını sən **ıslaysınma?**)

“Hayvanın başını sen mi tutuyorsun?”

Aqam **sıyaqyama** şıqtı? (K12) (SNog. Aqam sıyaqya **şıqtıma?**)

“Babam dışarı mı çıktı?”

4.2.1.2. Hal Eklerinin Nöbetleşmesi

Eski Türkçe döneminden beri Türk dillerinde hâl eklerinde görev değişikliği görülür (Ünal 2024: 279). Mesela, Yenisey ve Kırgızistan Yazıtlarında yönelme haliyle ayrılma halinin nöbetleştiği görülür. Yenisey Yazıtlarında yer alan “*Egök katun yerim**ke** adrıldım*” (*Uyuk (ve) Katun (ırmaklarının suladığı) yerimden ayrıldım*) cümlesi bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir (Ünal 2024: 281).

Türkiye Türkçesinde ilgi hali dışında ismin hangi eki alacağını bağlı olduğu fiil belirler (Demir & Yılmaz 2014: 203). Bazı hâl ekleri cümlede fiilin anlamına göre görev üstlenir. Ancak bazı Türk dillerinde fiilin anlamı değişmeden farklı hâl ekleriyle kullanıldığı görülür. Örneğin, Kırım Tatarcasında *bak-* fiili bazen *+nI* belirtme ekini, bazen de *+A* yönelme ekini isteyebilir (Baydar 2009: 32).

Tıpkı Kırım Tatarcasında olduğu gibi Türkiye Nogaycasında da Türkiye Türkçesinin etkisiyle standarttan farklı olarak *sora-* fiili cümlede kimi zaman çıkma hali *-Dan*, kimi zaman yönelme hali *-GA* istemektedir. Türkiye Nogaycasında hâl eklerinin nöbetleştiği örnekler aşağıdaki gibidir:

*Anam**ya*** (SNog. anamdan) *kimdin kēlgānini soradım* (K12).

“Anneme kimin geldiğini sordum”.

Maya (SNog. mëndän) *sorama olay şeylärdi. (K15)*

“Bana sorma öyle şeyleri”.

4.2.2. Anlam Kopyaları

B dilinden A diline bir ögenin yalnızca anlamsal özelliği de kopyalanabilir (Johanson 2022:33). Türkiye Türkçesi konuşurlarının günlük hayatta sıklıkla kullandığı kalıp ifadelerin anlamsal özellikleri de seçilmiş kopya biçiminde, Türkiye Nogaycasına geçmiştir. Aşağıda Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına geçen anlam kopyalarına bazı örnekler verilmiştir:

Özüngü aruw qara.

“Kendine iyi bak”.

Basınız saw bosun, ölgänmän ölünmäydi. (K13)

“Başınız sağolsun, ölenle ölünmüyor”.

Bu biziki dä aşyan awzunu, cımyan gözünü. (K12)

“Bu bizimki de açmış ağzını yummuş gözünü”.

Qolundan her iş kélädi. (K15)

“Elinden her iş geliyor”

Fasyadın şégiyüğ bar, quturadı ya yamanlık. (K12)

“Bahtsızın (talihsiz, uğursuz) çekeceği var, kuduruyor (azıyor) epey”

Həpsinin şivəsi dəyişgən artıq, ee bunun da **aldına gəşilməydi**. (K7)

“Həpsinin şivesi dəyişmiş artıq, ee bunun da önünə keçilemiyor”

4.2.3. Birleşme Kopyaları

Dil ilişkilerinde bir B dilinden A diline öğelerin birleşme özellikleri de kopyalanabilir. Birleşme kopyalarında B dilinin söz dizimi kalıpları, eklerin düzeni, bitişken veya analitik yapılar arasındaki ilişkiler, çatı ve istem gibi özellikler A diline kopyalanır (Johanson 2022: 34).

Standart Nogayca *ét-* ve *yasa-* yardımcı fiilleri anlamları aynı olsa da tıpkı İngilizcedeki *do* ve *make* fiilleri gibi farklı yerlerde kullanılmaktadır. Standart Nogaycadaki *ét-* yardımcı fiili, İngilizcedeki *do* fiili gibi, iş, güç ve eylemler hakkında konuşurken kullanılırken, *yap-* yardımcı fiili ise İngilizcedeki *make* fiili gibi, yaratma, yeni bir ürün ortaya çıkarma gibi durumlarda kullanılır. Türkiye Türkçesinde de *et-* ve *yap-* yardımcı fiillerinin kullanımı Standart Nogaycasıyla aynı olsa da *yap-* yardımcı fiili, kalıplaşmış bazı ifadeler istisna olmakla birlikte çoğunlukla *et-* yerine de kullanılır (Yeşilyurt 2021: 1626). Türkiye Türkçesinde *yap-* yardımcı fiilinin sık kullanımına bağlı olarak Türkiye Nogaycasında da *yasa-* yardımcı fiilinin *et-* kabul eden isimlere eklendiği tespit edilmiştir.

Qaydiy biletağan bosan olay yasa. (K15)

“Nasıl biliyorsan öyle yap”

Qırq gün şıqarmaydılar yani, olay yasaytağan edilər. (K13)

“Kırık gün çıkarmıyorlardı yani, öyle yapıyorlardı”

Həmən sonra da baladın toyunu yasadıq. (K13)

“Hemen sonra da çocuğun düğününü yaptık”

4.3. KARIŞIK KOPYALAR

Karışık kopyalar, en az bir genel kopya içeren seçilmiş kopyalardan oluşur (Aydemir 2023: 349). Karışık kopyalar da diğer kopya türleri gibi dilin sözcük ya da biçim bilgisi seviyelerinde olabilir (Genç 2021:14). Çalışma için belirlenen alandaki Nogaylarla yapılan görüşmelerde karışık kopyalara da rastlanmıştır. Söz konusu kopyaların çoğunluğu birleşme kopyaları olmakla birlikte morfolojik düzeyde de az sayıda karışık kopya tespit edilmiştir.

4.3.1. Birleşme Kopyaları

Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına yapılan kopyalamalar arasında, içinde bir genel kopya içeren sözlüksel birleşme kopyaları da yer alır. Eldeki derleme metinler incelendiğinde Türkiye Nogaycasına kopyalandığı tespit edilen birleşme kopyaları aşağıdaki gibidir:

Qol araba man mallardın pisliğini atatağnäk. (K1)

“El arabasıyla hayvanların pisliğini atıyorduk”.

Qoluna saqlıq, toyduq, cétär. (K13)

“Eline sağlık, doyduk yeter”.

Furbettä tanıdıq bétlär körgändä süyünemiz tabi. (K16)

“Gurbette tanıdık yüzler görünce seviniyoruz tabi”.

4.3.2. Morfolojik Kopyalar

Kopyalamalar çekim ekleri gibi dilin morfolojik alanlarında da gerçekleşebilir (Genç 2021: 53). Morfolojik düzeyde kopyaların oluşabilmesi, B dilinin A dili üzerinde güçlü kültürel baskısını gerektirir (Thomason & Kaufman 1988: 75). Diğer bir ifadeyle ekler gibi morfolojik kopyalamalar da çok yoğun dil ilişkisi neticesinde gerçekleşir. Bu nedenle en zor ve genellikle en son kopyalanan öğeler arasındadırlar. Dolayısıyla morfolojik kopyaların sayısı oldukça azdır.

4.3.2.1. -GAndAn sonra

Türkiye Türkçesinde zaman bildirerek zarf yan cümlesi oluşturan *d(l)k-tAn sonra* zarf fiil yapısı, yan cümledeki olay ile temel cümledeki olay arasında öncelik ilişkisi kurar. Yan cümledeki olay kritik sınır aşıldıktan sonra gözlemlenirken görünüş açısından postterminal (sınır sonrası) bakış açısı yansıtır (Aydemir 2019: 83). Bu birim Standart Nogaycada *-GAndAn son* biçimiyle karşılanır (Özkan 2023: 87). Ancak, derleme metinlerde Türkiye Nogaycasında, *-GAn* ekine Türkiye Türkçesindeki *sonra* zarfının eklenmesiyle oluşan *-GAn sonra* biçimindeki karışık yapısının, *-DXXkAn sonra* zarf fiil yüklemleştircisinin işlevsel karşılığı olarak kullanıldığı örneklerle rastlanmıştır. Bu karışık kullanımın Türkiye Nogaycasındaki örnekleri aşağıdaki gibidir:

Dışardan yız alıp yız bērgān sonra aynı şēkildā adētlārdā istār istēmāz dēyişdi. (K2)

“Dışardan kız alıp verdikten sonra aynı şekilde adetler ister istemez değişiyor”.

Dēfnētilgān sonra arqadaşları yonşuları yēmāk bēirlār. (K3)

“Defnedildikten sonra arkadaşları, komşuları yemek verirler”.

Mézardan kèlingün sonra kélirlär qonaqya. (K3)

“Mezardan gelindikten sonra gelirler konağa”.

Kèlin kèlgün sonra Noğaylardin qaysı yëmäğini èn köp süy^{redün}?

“Gelin geldikten sonra Nogayların hangi yemeğini en çok sevdin?”

4.3.3. Fonetik Düzeyde Kopyalar

Türkiye’de baskın dil olan Türkiye Türkçesinin etkisiyle Türkiye Nogaycasında, Standart Nogaycadan farklı olarak, fonetik düzeyde bazı değişimler görülür. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir:

4.3.3.1. /c/~y/ Nöbetleşmesi

Eski Türkçede söz başı /y-/ fonemi, Nogaycanın ağızlarında karışık bir görünüm sergiler. Bu fonem Kara Nogay ağzında çoğunlukla korunmakla birlikte üç grupta da karışık kullanım tespit edilmiştir. Bazı konuşmacılar günlük konuşmada /ž-/ ya da /j-/ fonemlerini tercih etmektedir. Ancak sözlü edebiyat ürünlerinin aktarımında ve yazı dilinde /y-/ fonemi kullanılmaktadır (Karakoç 2013. 280). Türkiye Nogaycasında ise /y-/ fonemiyle beraber /c-/ fonemi karışık bir kullanım söz konusudur. Dolayısıyla Türkiye Nogaylarında bu ikili kullanımın Türkiye Türkçesinin etkisiyle oluşup oluşmadığı hakkında kesinlik yoktur.

Standart Nogayca	Türkiye Nogaycası	Türkiye Türkçesi
<i>col / yol</i>	<i>col / yol</i>	<i>yol</i>
<i>cok / yok</i>	<i>cok / yoq</i>	<i>yok</i>

ce- / ye-

cê- / yê-

ye-

Balam qoş kældiniz, caγsı coldan kældiniz. (K9)

“Çocuğum (evladım) hoş geldiniz, iyi (hayırlı) yoldan geldiniz”

Qayırlı ossun aytıp, yani şeyini bérirlär, yolunu. (K1)

“Hayırlı olsun deyip, yani şeyini verirler, yolunu (bahşış)”.

Fızlar oynar édilär, çeräz cêr édilär, damat kélir édi. (K13)

“Kızlar oynardılar, çerez yerdiler, damat gelirdi”.

Ondan sonra kèlgän bir yağlama yêr. (K1)

“Ondan sonra gelen bir yağlama yer”.

Bir bar êkän, bir coq êkän, coq demäsi bék qınah êkän. (K11)

“Bir varmış, bir yoqmuş, yok demesi pek günahmış”.

Yoq tawuqdan şıqbaz yızım. (K4)

“Yok, tavuktan çıkmaz kızım”.

4.3.3.2. Ünsüz Düşmesi

Çağdaş Kıpçak lehçelerinde, Eski Türkçeden beri *bol-* biçiminde varlığını sürdüren yardımcı fiil Türkiye Nogaycasında *ol-* biçiminde de karşımıza çıkar. Türkmence dışındaki Çağdaş Oğuz Grubu lehçelerine özgü *ol-* yardımcı fiilinin Türkiye Nogaycasında görülmesi, baskın dil olan Türkiye Türkçesinin Türkiye Nogaycası üzerindeki etkisinin bir göstergesidir.

Oya qolu qomşu eş dos qayırlı olsunğa kələdi. (K1)

“Ona kolu komşu eş dost hayırlı olsun geliyor”.

Nè boldu bilməymän. (K6)

“Ne oldu bilmiyorum”.

4.3.3.3. b- > v- Değişimi

Eski Türkçede *bar-*, *ber-*, *bar* sözcüklerindeki söz başı /b-/ fonemi Standart Nogaycada korunurken Türkiye Nogaycasında, Türkçenin etkisiyle bu fonemin /v-/li biçimleri de karşımıza çıkmaktadır:

<u>SNog.</u>	<u>TNog.</u>	<u>Ttü.</u>
<i>bar-</i>	<i>bar- / var-</i>	<i>var-</i>
<i>ber-</i>	<i>ber- / ver-</i>	<i>ver-</i>
<i>Bar</i>	<i>bar / var</i>	<i>Var</i>

Bir dā ilkoqula kêtêtağan var. (K6)

“Bir de ilkokula giden var”.

Dört balam bar, uş ulum, bir yızım bar. (K4)

“Dört çocuğum var, üç oğlum, bir kızım var”.

Kişikiylär, birêwünü yızdın yanına vêrdim. (K6)

“Küçükler, birini kızın yanına verdim”.

Bu dèrnäk qurulmadan awäl dā cénazê üyü bèretağan èdi dèmi? (K3)

“Bu dernek kurulmadan önce de cenaze evi veriyordu değil mi?”.

4.3.3.4. k- > g- Değişimi

Standart Nogaycada, Eski Türkçedeki söz başı /k-/ fonemi korunur. Türkiye Nogaycasında bu fonem genellikle korunsa da Türkçenin etkisiyle ötümlüleşerek /g-/ sesine değiştiği örneklerle de rastlanır:

SNog.	TNog.	Ttü.
<i>kün</i>	<i>kün / gün</i>	<i>Gün</i>
<i>köş-</i>	<i>köş- / göş-</i>	<i>göç-</i>
<i>kel-</i>	<i>kêl- / gêl-</i>	<i>gel-</i>

*Mèn éki **gün** kèttim. (K6)*

“Ben iki gün gittim”.

*Yaqın köylülärin balları izinä, şey, geziye **gël**ëtağandılar. (K5).*

“Yakın köylülerin çocukları izne, şey, geziye geliyorlardı”.

*Mèn dèprësyonya kirip kèri **gèldim**. (K6)*

“Ben depresyona girip geri geldim”.

*Mësëla mèzardan **kèlingän** sonra **kèlirlär** qonaqya. (K4)*

“Mesela mezardan kelindikten (döndükten) sonra gelirler konağa”.

*Anyara ’ya **kòşüp** kètğän edik. (K1)*

“Ankara’ya göçüp gitmiştik”.

*Onlar da kimse qalmağan sonra **göçüptüler**. (K12)*

“Onlar da kimse kalmayınca göçmüşler”.

4.3.3.5. m- > b- Değişimi

Standart Nogaycada korunan söz başı /m-/ foneminin Türkiye Türkçesinin etkisiyle Türkiye Nogaycasında bazı durumlarda /b-/’ye değiştiği görülür. İlgili örneklerle aşağıda yer verilmiştir:

SNog.	TNog.	Ttü.
<i>moyun</i>	<i>moyun / boyun</i>	<i>boyun</i>
<i>men</i>	<i>mèn / bèn</i>	<i>ben</i>

Êrkäk eniştäsi dä êpkä salır edi boynuna. (K13)

“Erkek eniştəsi de bohça koyardı boynuna”.

Moynum sındı, dër edi rağmätlik. (K12)

“Boynum kırıldı derdi rahmetlik”.

Hèè, bèn de ballardı yetiştirdim. (K6)

“Evet, ben de çocukları büyüttüm”.

Mèn süyëmän köydü. (K6)

“Ben seviyorum köyü”.

4.3.3.6. -s- > -ş- Değişimi

Standart Nogaycada söz içi ve söz sonunda bulunan /-s-/ foneminin Türkiye Nogaycasında sıklıkla /-ş-/ye değiştiği görülür. Söz konusu değişimin örnekleri aşağıdaki gibidir:

Standart Nogayca	Türkiye Nogaycası	Türkçe
<i>bas</i>	<i>bas / baş</i>	<i>baş</i>
<i>basla-</i>	<i>basla / başla-</i>	<i>başla-</i>
<i>baska</i>	<i>basqa / başqa</i>	<i>başka</i>
<i>kıs</i>	<i>qıs / kış</i>	<i>kış</i>
<i>+(s)Ar</i>	<i>+(ş)Ar</i>	<i>+(ş)Ar</i>

*Mên babamdı geçän sênê **qışta** qaybëttim. (K6)*

“Ben babamı geçen sene kışın kaybettim”.

***Qıs**ya tamağan kêtëdilär Anıyara’ya. (K1)*

“Kışa doğru gidiyorlar Ankara’ya”

*Tamam, şahbaz dëp **başladılar**. (K10)*

“Tamam, şahbaz diye başladılar”.

*Toylar baslağanda **başta** bikëlär cayma pisirëdi. (K1)*

“Düğünler başladığında başta kadınlar yufka pişiriyor”.

Başqa óptäk? (K6)

“Başka ekmek?”

Atası basqaman qoyan avlanmaz. (K15)

“Atası başka olanla tavşan avlanmaz”.

Êkişür üşär bölüşëtağan êdik. (K12)

“İkişer üçer bölüşüyorduk”

4.3.3.7. -w- > -ğ- Değişimi

Kıpçak lehçelerine özgü çift dudak /w/ ünsüzü, Standart Nogaycada korunur. Ancak Türkiye Nogaycası konuşan bazı kaynak kişilerin bu sesi ‘tağa üygä kêtgän deġil (SNog. tuwıl)’ örneğinde olduğu gibi Türkiye Türkçesindeki /ğ/’li biçimini de kullandığı görülür. Söz konusu ikili kullanımın diğer örnekleri şu şekildedir:

SNog.	TNog.	Ttü.
<i>saw</i>	<i>saw /sağ</i>	<i>sağ</i>
<i>taw</i>	<i>taw/dağ</i>	<i>dağ</i>
<i>tuw-</i>	<i>tuw/doğ-</i>	<i>doğ-</i>

Hem t rapi yasaydı, sağlığım oya baylı. (K6)

“Hem terapi yapıyor, sağlığım ona bağlı”.

Sawluqban qalınız aşı, m n k şikb y k t yim. (K1)

“Sağlıkla kalın  yleyse, ben gecikmeden gideyim”.

Biz kiçikiy  k nd  dağya k p şıyar  dik. (K12)

“Biz k        dağa çok çıkardık”.

Tawdun basında t nt kd y b kl p oturu. (K12)

“Dağın başında deli gibi bekleyip duruyor”.

Doğma büyüme Qaraquralıman. (K4)

“Doğma büyüme Karakuralıyım (Doğankayalıyım)”.

Adamdın tuwyan y ri başıqa boladı. (K1)

“ nsanın doğduğu yer başıka oluyor”.

4.3.3.8. ş >c Değişimi

Türkiye Nogaycasında bazı eklerde ve sözcüklerdeki söz başı ve söz içi /ş/ foneminin bazı durumlarda /c/ veya / / sesine değiştiği görülür. Standart Nogaycada görülmeyen bu

değişim, Türkiye Türkçesinin Türkiye Nogaycası üzerindeki etkisinin bir göstergesidir. İlgili örnekler aşağıda verilmiştir:

SNog.	TNog.	Ttü.
<i>şık-</i>	<i>şık- / çık-</i>	<i>çık-</i>
<i>üş</i>	<i>üş / uç</i>	<i>uç</i>
<i>+ şa</i>	<i>+şA / +CA</i>	<i>+CA</i>
<i>+(I)nş(I)</i>	<i>+(I)nş(I) / (I)nc(I)</i>	<i>(I)nc(I)</i>

Bir Türkçä bir Noğayca bolama? (K15) K5

“Bir Türkçe bir nogayca oluyor mu?”

Ballarğa mën Noğayşa yonuşbaymız. (K6)

“Çocuklara ben Nogayca konuşmuyoruz”.

Çıqma yoq, camdan cama. (K13)

“Çıkma yok, camdan cama”

Banyosunu da yasattıramazdım, qolunu molunu çıqartırman dëp. (K5)

“Banyosunu da yaptıramazdım, kolunu molunu çıkartırım diye”.

Asıq, qoydun ayağından şıryatağan edi. (K4)

“Aşık, koyunun ayağından çıkıyordu”.

Üç dört sene awäl köygä keldim. (K2)

“Üç dört sene önce geldim”.

Ondan sora éki gün, éki üş gün sonra bayraq duası yasarlar. (K1)

“Ondan sonra iki gün, iki üç gün sonra bayrak duası yaparlar”.

Hè, birinci qanalğa gèşèdi ya. (K6).

“Evet, birinci kanala geçiyor ya”.

Üşüncüsü ünivärstägä hazırlanıyatırı. (K6)

“Üçüncüsü üniversiteye hazırlanıyor”

SONUÇ

Farklı iki dilin bir temas bölgesinde karşılaşması neticesinde diller arasında etkileşim kaçınılmazdır. Dilbilimin, ilişki dillerinde neler değişebilir, değişimi neler teşvik eder, neler engeller gibi sorulara yanıt arayan alt alanı dil ilişkisidir. Bu çalışmada Türkiye’de konuşulan Nogayca ile Türkiye Türkçesi arasındaki dil ilişkisi eş zamanlı ve deskriptif bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Türkiye’de konuşulan Nogayca ile Türkiye Türkçesi arasındaki dil ilişkilerini incelemek amacıyla Konya’nın Kulu ilçesine ve Ankara’nın Şereflikoçhisar ilçesine bağlı Nogay köylerinde yaşayan Nogaylarla yüz yüze görüşülerek derleme metinler elde edilmiştir. Çalışmanın son bölümünde, çalışma için belirlenen alandan elde edilen derleme metinler, Lars Johanson’un Kod Kopyalama Modelinin kuramsal çerçevesinde eş zamanlı bir bakış açısıyla incelenmiştir. Yapılan incelemede elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir:

Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına yapılan kopyalamalar arasında genel kopyalar en geniş yeri tutar. Çalışmada genel kopyalar; isimler, sıfatlar, zarflar, zamirler, fiiller, cümle başı edatları, bağlaçlar, son takılar ve morfolojik özellikler olmak üzere dokuz ana başlık altında ele alınmıştır.

İsim kopyaları incelendiğinde söz varlığının birçok unsurunun Standart Nogayca karşılıklarının yaşlı ve köyden uzun süre ayrı kalmamış kaynak kişiler tarafından dahi bilinmiyor olması dikkat çekmektedir. Nogayların bugünkü Türkiye topraklarına göç etmelerinin üzerinden henüz iki yüzyıl bile geçmemişken ana dillerinin temel söz varlığındaki birçok unsuru Türkiye Türkçesindeki eş değerleriyle kalıcı olarak değiştirmiş olmaları yoğun bir dil ilişkisinin varlığına işaret etmektedir.

Sıfatlar, isimlerle birlikte dayanıklılık skalasının üst basamaklarında yer alır. Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına kopyalanan sıfatlar ise isimlere göre daha az olmakla birlikte görece sık kopyalanan ögeler arasındadır. Mesela, Türkiye Türkçesindeki *küçük/büyük* (SNog. *üyken/kişkey*) ki gibi niteleme sıfatlarının Türkiye Nogaycasına sıklıkla kopyalandığı tespit edilmiştir. Örn, ‘*Mèn **küçük** ekändä kélipbiz Anyara’ya*’.

Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına kopyalanan anlamsal birimler arasında zarflar da geniş yer tutar. Bunlar arasında, Türkiye Türkçesindeki *şimdi* zaman zarfının

Standart Nogaycadaki işlevsel karşılığı olan *endi* ile birlikte ikili kullanımı dikkat çekmektedir.

Genel kopyalanan zamirlerin başında ise kişi zamirleri ve işaret zamirleri yer alır. Türkiye Türkçesindeki 3.TK. zamiri *o* (SNog. ol) ve 3.ÇK. zamiri *onlar* (SNog. olar) Türkiye Nogaylarının kelime dağarcığına yerleşmiştir. Çalışma kapsamında derlenen metinlerde bu ögelerin Standart Nogaycadaki karşılıklarına rastlanmamıştır.

Fiiller dayanıklılık skalasının en altlarında yer alır, yani isimlere göre daha geç kopyalanan ögeler arasındadır. Özellikle Türkçenin ileri derecede bitişken fiil sistemi kopyalama açısından çekiciliği olumsuz etkiler. Buna rağmen ileri derecede bitişken sisteme sahip Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına çok sayıda fiilin kopyalandığı tespit edilmiştir. Bu durum, aynı ana dilden gelişen Türkiye Nogaycası ile Türkiye Türkçesi arasındaki tipolojik yakınlığın kopyalamayı kolaylaştırdığını düşündürebilir.

Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına bazı sontakıların da kopyalandığı görülmüştür. Bunlardan *gibi* son takısı, Standart Nogaycadaki işlevsel karşılığı *-dAy* eki ile birlikte ikili bir kullanım sergilemektedir. Türkiye Nogaycasına kopyalanan diğer sontakılar ise, *önce* (SNog. aldın/bas dep) ve *sonra* 'dır (SNog. burın/ soñ). Bu birimlerin Standart Nogaycasındaki karşılıklarının Türkiye Nogaylarının kelime dağarcığında bulunmamaktadır. Örneğin,

Genel kopyalanan ögelerden bir diğeri ise bağlaçlardır. Türkiye Türkçesindeki *ve* (SNog. em), veya (SNog. yade) ve *ile* (SNog. mAn/ pAn/ bAn) bağlaçları da Türkiye Nogaycasına sıklıkla kopyalanmıştır, örn, 'Aqam **veya** biräwü gëşgändäy boldu' 'Türkçe çevirisi de olmalı!'

Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına morfolojik düzeyde de bazı kopyalamalar yapılmıştır. Bunlar arasında, *-DXK* sıfat fiil ekinin iyelik eki almış biçimi olan *-DXğX* biçimi; *-DXK* sıfat fiil ekine *-DAn* ayrılma durum ekinin ve *sonra* zarfının eklenmesiyle oluşan *-DXKDAn sonra* zarf fiil yüklemleştircisi başta yer alır. Yan cümleyi temel cümleye zaman-şart ilişkisiyle bağlayan *-(y)Inca* zarf fiil eki ve bağlama göre kesinlik ya da tahmin bildiren *-Dir* eki de Türkiye Nogaycasına kopyalanmıştır. Genel kopya olarak geçen morfolojik birimler arasında kişi zamirlerine gelen bazı hâl ekleri de yer alır. Örn.

Türkiye Türkçesinde 2.TK. zamirinin datif hali *san-a* (SNog. *sag-a*) Türkiye Nogaycasına kopyalanmıştır.

Türkiye Nogaycasına Türkiye Türkçesinden yapılan seçilmiş kopyaların sayısının genel kopyalara oranla oldukça az olduğu tespit edilmiştir. Seçilmiş kopyalar; sentaktik kopyalar, anlam kopyaları ve birleşme kopyaları olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir.

Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına yapılan seçilmiş kopyaların anlam kopyalarında yoğunlaştığı görülmüştür. Anlam kopyaları, genellikle Türkiye Türkçesinde sıklıkla kullanılan kalıp ifadelerden oluşur. Örneğin, Türkiye Türkçesinde iyi dilek bildiren '*kendine iyi bak*' kalıp ifadesinin anlamsal yönü Türkiye Nogaycasına ***özünge aruw qara*** 'kendine iyi bak' biçiminde kopyalanmıştır. Seçilmiş birleşme kopyası olarak yalnızca tek bir seçilmiş kopya tespit edilmiştir: Türkiye Türkçesinde eklendiği sözcüğü fiilleştiren *yap-* yardımcı fiilinin sıklıkla *et-* yerine de kullanılmasının etkisiyle iki dilli Türkiye Nogaycası konuşurlarının *et-* ek fiilini kabul eden isimlerle *yasa-* fiilini kullandıkları tespit edilmiştir. Örn, '*toy yasa-*' (SNog. *toy et-*).

Seçilmiş kopyaları arasında en dikkat çeken *-MA* soru enklitiğinin değişen konumudur. Standart Nogaycada daima yüklem bir parçası olarak cümlenin sonunda yer alan *-MA* soru enklitiği, Türkiye Nogaycasında bazı durumlarda hakkında bilgi alınmak istenen ögenin sonuna eklendiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'de konuşulan Nogaycada *sora-* fiilinin bazen Standart Nogaycadaki gibi çıkma hali *-DAn* ile, bazen de Türkiye Türkçesindeki gibi yönelme hali *-GA* ile çekimlenmektedir, örnek vermek lazım!. Her iki durum, Türkiye Nogaycasının Türkiye Türkçesinin yoğun etkisi altında kaldığının açık bir göstergesidir.

Türkiye Türkçesinden Türkiye Nogaycasına yapılan kopyalamalar arasında az sayıda karışık kopyanın da olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, Standart Nogaycadaki yetersiz ayırılma nedeniyle hem *el* hem de *kol* anlamında kullanılan *kol* sözcüğüne Türkiye Türkçesindeki *araba* sözcüğünün eklenmesiyle Türkiye Nogaycasında ***kol araba*** (Ttü. *el arabası*) şeklinde sözlüksel karışık kopya ortaya çıkmıştır.

Türkiye Nogayları arasında yapılan mülakatlarda Türkiye Türkçesinin fonetik düzeyde Türkiye Nogaycası üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Örneğin, Standart Nogaycada *bol-* yardımcı fiili Türkiye Türkçesinin etkisiyle Türkiye Nogaycasında *ol-* biçiminde

karşımıza çıkmaktadır. Alandan derlenen metinlerde tespit edilen diğer dikkat çekici bir fonetik etki de Standart Nogaycada Eski Türkçe döneminden beri *bar-*, *ber-*, *bar* biçiminde varlığını sürdüren söz başı /b-/ foneminin Türkiye Nogaycasında bazı durumlarda *var-*, *ver-*, *var* şeklinde v'li biçimlere değişmesidir.

Türkiye’de konuşulan Türkçe ve Nogayca arasındaki dil ilişkisinin Kod Kopyalama Modelinin teorik çerçevesinde incelendiği bu çalışmada elde edilen bulgular neticesinde; Türkiye Nogaycasına Türkiye Türkçesinden yapılan genel kopyalamaların söz varlığı alanında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Seçilmiş kopyalar ve karışık kopyalar ise daha çok dilin sözdizimsel ve morfolojik düzeylerinde yoğunluk göstermektedir. Dil ilişkilerinde fonetik, morfolojik ve sözdizimsel düzeyde kopyalamalar genellikle tipolojik bozulmaların da ortaya çıkmaya başladığı güçlü kültürel baskı neticesinde meydana gelmektedir. O halde Türkiye’de konuşulan Nogaycanın, Türkçenin yoğun kültürel baskısı altında kaldığını söylenebilir. Fakat diller arasındaki tipolojik benzerlik de gözden kaçırılmamalıdır.

Johanson, B dilindeki bir unsurun, A dilinde yakın karşılıklarının bulunmasının kopyalamayı kolaylaştırdığını ifade eder. Tipolojik yakınlık, çekicilik için her zaman belirleyici olmasa da kopyalama süreci için önemli görünmektedir.

Türk dilleri ailesinin biri Kıpçak, diğeri Oğuz grubunda yer alan Nogayca ve Türkiye Türkçesi akraba dillerdir. Dolayısıyla tipolojik olarak yakın dillerdir. Tipolojik olarak yakın olan diller arasında yoğun bir ilişki genellikle dillerin hızla yakınlaşmasıyla sonuçlanır. Bir A dili ile B dili arasındaki etkileşimde sürekli B dili lehine asimetrik bir ilişki, A dilinin B diline yakınlaşmasıyla sonuçlanır. Kod Kopyalama modeline göre, Türkiye’de sosyolojik açıdan baskın olan Türkiye Türkçesinden zayıf olan Türkiye Nogaycasına çok sayıda kopyalama yapıldığı görülmüştür. Bu halde Türkiye Türkçesinin devam eden asimetrik üstünlüğü sonucu Nogaycanın birçok açıdan Türkiye Türkçesine yakınlaştığı görülmektedir; bu yakınlaşma artarak devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Akbaba, Dilek E. (2013). Nogay Adı ve Nogayların Kökeni Üzerine. *Tehlikedeki Diller Dergisi*, 2(2), 233-242.
- Akbaba, Dilek E. (2015). Nogay Türklerine Genel Bir Bakış. *Yeni Türkiye*, (80).
- Alpargu, Mehmet (2007). *Nogaylar*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Appel, René & Muysken, Pieter (2005). *Language contact and bilingualism*. Amsterdam University Press.
- Arslan, Dilek (2015). *Türkiye Nogaylarında Yaşam*. Ankara: Nogaytürk Yayınları.
- Aydemir, İ. Ahmet (2015). Tuvacada Sözlükselleşmiş Zarf-fiilli Yapılar. *Türkbilig*, (30), 223-230.
- Aydemir, İ. Ahmet (2018). Çağdaş Türk Dillerinde Kopya Fiiller: Tipolojik Bir Değerlendirme. *XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri* (25-28 Eylül 2018, Varşova), Ankara, 649-655.
- Aydemir, İ. Ahmet (2019). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aydemir, İ. Ahmet (2023). Çin’de Türk Dil İlişkileri. *Türkbilig* 46, 347-356.
- Baydar, Arzu S. E. (2009). +IA-ekinin Kırım Tatar Türkçesindeki Kullanılışı Üzerine. *Uludağ Üniveristesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(17), 305-314.
- Bulgarova, Mariya (2013). Nogay Dilinin Bugünkü Sorunları. *Tehlikedeki Diller Dergisi*
- Demir, Nurettin (2003). Popüler Dil Tartışmalarına Dil İlişkileri Açısından Bakış. *Cumhuriyetimizin 80. Yılında Türkçemiz*, 37-44.
- Demir, Nurettin & Yılmaz, Emine (2014). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Doğan, İsmail & Güllüdağ, Nesrin (2014). *Nogay Destanları*. Ankara: TDK Yayınları.

- Ergönenç, Dilek (2019). *Nogay Türkçesi Grameri Ses ve Şekil Bilgisi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erdentuğ, Aygen (1992). Günümüz Türkiyesi'nde Akrabalık Terimlerinin Kullanımı. *Belleten*, 56(216), 483-512.
- Erinkarlı, Ayhan & Ercan, A. Beyza (2022). Altın Orda Devleti Siyasetinde Emir Nogay. *Asya Studies*, 20, 263-272.
- Genç, Tuğçe (2021). *Trabzon örneğinde Rumca-Türkçe dil ilişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnan, Abdulkadir (1977). Nogay. *Türk Ansiklopedisi* (c.25 s.309-311). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Johanson, Lars (1998). Code-Copying in Irano-Turkic. *Language Sciences*, 20(3), 325-337.
- Johanson, Lars (2021). *The Structure of Turkic In The Turkic Languages*. Routledge, 26-59.
- Johanson, Lars (2022). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, (çev. Nurettin Demir). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Johanson, Lars (2023). *Code Copying: The Strength of Languages in Take-over and Carry-over Roles* (Vol. 38). Brill.
- Kafalı, Mustafa (1970). Cuci Ulusu ve Ak-Orda (Altın-Orda), Gök-Orda Hanlıkları. *Tarih Dergisi* (24), 59-68.
- Karahan, Leyla (2007). Belirtsiz Nesnenin Söz Dizimindeki Yeri Üzerine. *Studia Uralo-Altaica*, 47, 327.
- Karakoç, Birsal (2013). Az konuşurlu bir Türk dili: Nogayca ve Nogaylar üzerine. *Tehlikedeki Diller Dergisi* 2(2), 273-301.
- Karakoç, Birsal (2007). Nogayca ve Türkiye Türkçesi'nde tümleç yan cümlelerinde kullanılan yüklemleştircilerin bir karşılaştırması. *Studia Uralo-Altaica* 47, 337.

Kırımlı, Hakan (2012). *Türkiye’deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Matras, Yaron (2020). *Language Contact*. Cambridge University Press.

Özkan, Ayşegül (2023). *Kıpçak grubu Türk dillerinde -GAn ekiyle oluşturulan yan cümleler* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkan, Nevzat (2014). *Türk Dilinin Yurtları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Paşaoğlu, D. Derin (2009). *Nogaylar, Nogay göçleri ve Türkiye'deki iskânları* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sağlam, Bilgit (2024). Farsça Kökenli Ki ile Oluşturulan Yapıların Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki İşlevleri Üzerine. *RumeliDE Dil ve edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (38), 205-223.

Tavkul, Ufuk (2013). Kafkasya ve Kırım Çevresinde Nogaylar. *Tehlikedeki Türk Dilleri Dergisi/Journal of Endangered Languages*, 2 (2), 339-354.

Thomason, Sarah & Kaufman, Terrence (1988). *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. University of California Press.

Thomason, Sarah G. (2001). *Language Contact*. Edinburg University Press.

Ünal, M. Sami (2024). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Vasıta ve Çıkma Hali Eklerinin Nöbetleşmesi Üzerine. *Dil Araştırmaları*, 18(35), 272-292.

Weinreich, Uriel (1979). *Language in contact: Findings and problems*. The Hauge: Mouton.

Vernadsky, George (2015). *Moğollar ve Ruslar*. İstanbul: Selenge Yayınları.

İnternet Kaynakları

URL-1: <https://turkiyenogaylari.hacettepe.edu.tr/proje-bilgileri/> (Erişim Tarihi: 07.04.2025)

DERLEME METİNLER

Metin 1

Adı Soyadı: (K1)

Yaş: 68

Eğitim Durumu: İlkokul

Meslek: Çiftçi/Taksi Şoförü

Derleme Yeri: Konya İli, Kulu İlçesi, Seyitahmetli Köyü

-Nététağanéniz?

-Toylar başlağanda başta bikêlâr cayma pisirêdi, toy cayması diydilâr. Oya yolu qomşu eş dos hayırlı olsunya kêlêdi, para atadılar, ondan sonra kêlgân bir yağlama yêr, ondan sonra para atar, hayırlı ossun, ondan sonra êki gün, êki ûş gün sonra bayraq duası yasarlar, bir soyum soyarlar, qan ayıtırlar, êt pisirirlâr, kôy tut toplarlar şaqırirlar, aaa bayraq duası yasarlar, bayraqtı asarlar, toy baslar.

-Êrkâk bêt êtêdi diya bunlardı?

-Êrkâk bêt, yız bêtti dâ şaqırirlar, ondan sonra toy baslar işte, davullu êtiyik bosalar davul zurna kêlir. Ondan sora ûş gün toy êtêrlâr, ondan sora kiyêw cas toydan uzağ turur, ayrı bir üy, kiyêwdin üyü dêp ayrı bir yonşudun üyündâ, üyêrdâ turur, caslar üyêrdâ, aaa işta işkilêrini mişkilêrini üyêrdâ qullanirlar, eee üyêrdâ bir sohbet muhabbet, üyêrdâ bolur, kiyêw cas üyêrdâ bolur. Ondan sora kiyêw castı üydân akêtiyaqyanda davullu zurnalı halay şêgêrlâr, halayman, davulman, kiyêwdi oturğan üyünê akêtirlâr, bir tîrênmân akêtirlâr. Ondan sora üyêrdâ hayırlı olsun şay işêrlâr, yêmâk yêrlâr. Hêr nêysâ toy pitgê yadar kiyêw casdı arağan sorağan üyêrgâ barır.

-Ôzünün üyünâ hêm dê?

-Immm, kiyêwdin kiyêwgâ bir üy ayırirlar, yonşularının bir üyünü.

-Tamam, üyêrdân akêtêdilâr dâ kêri.

-Heee iştä üydän akètédilär, halayman akètédilär. Davulman zurnaman akètirlär onu üyergä, törönmän. Ondan sonra iştä, toydu olay baslatırlar, toy uş gün bolur. Ondan sora aqşamlar qına akètirlär kèlin yızya. Toy, cümbür cemaat yız üyünä kètär. Üyerdä şenlik qurulur, davul, zurna, halay üyerdä bolur, aqşam, iştä münasip bir saatgä yadar. O saattän sonra hêrkäs dönër kèlir toy üyünä, iştä dağılırlar. Uş gün toy devam ètär, uş gün sora kèyşäk tüsêr. Kèyşäk tüsêrğändän sonra ul bêt genä bir yemäk tögêr hêrkêzgä. Imm, güzel bir köy toy yemêgi yasarlar, ètlär, so iştä, şunlar bunlar qazanlarda qaynar. Yani, hazır yemäk diye bişiy yoq èdi o zaman. Bir bulğur qazanında èt qaynar, birêwünde bulğur pilav, birêwünde çorba, batlıcan filan da bolabilädi, dolma molma da yasaydılar da onlar o yadar tuw, bu uşêvi mejbür bolur. Ondan sonra, iştä hêrkâz yêr işär, kèyşäk tüsêr, ondan sonra o günü, o günü aqşam kèyşäk tüsêrğändä genê kiyêwdin yanına atlanıp toy ètêrlär, caslar kèlir genê, üyêrde şay, yemäk, aaaa kiyêwgä para atarlar, arqadaşları yonşuları, köylü yani, o sağdan soldan kèlgän oquntular, onlar oquntusunu bêrir, halay şêgär, yer işär, muhabbet, kètêrlär hayırlı ossun ayıp, yani şiyini bêirlär yolunu. İı köylü, köydün casları da kèyşäk tüsêrğän günü aqşamüstü kiyêw castın yanına kètêrlär, atlana toy ètêrlär, üyerdä genê yêrlär işärler, otururlar, kiyêwgä para bêirlär hêrkêz, yani oquntu sayılır o, ikram ètär hêrkêz. İştê olay, toy olay. Ondan sonra, aradan èki uş gün gêşkändän sonra yız bêt, yızıman kiyêwini davet ètêr üyünê, èki uş arqadaşıman kèlirlär yızdın üyünê, qaynatasıman qaynanasının qolunu alırlar, üyerdä yemäk yêrlär, eaaa yemäk sıprasına kiyêw gene para qıstırır, sıprağa, yemäk cêğên sıp sofrasına, o da kiyêw de. Qaynatası da oya saat tayar, kiyêw saati... Onun uşun olay bolur işte, toylar olay boladı, eee.

Metin 2

Adı Soyadı: K2

Yaş: 28

Eğitim Durumu: Lisans mezunu

Meslek: İş Güvenlik Uzmanı / Çiftçi

Derleme Yeri: Şereflikoçhisar/ Doğankaya köyü

-Eee maya özündü tanıtırsınma?

-Mənim atım Önder Taha Atılgan, Qaraqura, Doğanqaya avulundanman, yirmi səgiz yaşındaman. Üç dörd sənə awəl köyge kəldim iştä, babamman bərabər çiftçilik, hayvancılıq yasaymız. Şu an bu şəkildə işte, köydə yaşantımızdı sürdürəməiz.

-Eee? Yani məsələ, toy bolıanda əski adətlərgə görə bolama dəğişiklik nələrdi körəsin məsələ cənazələrdə bir dəğişiklik barma? Eee sənın balalığınman şimdiki arasında bir fərq körəsinmə?

-Toylar, həp bizim bu yərdə həp aynıdır. Ama bundan öncə, əskidə, iştä babannəm anlatatağandı. Yani, davul zurna bək bolmaydıkan, qobuz şaladıkanlär, iştä yanakiy tēbēdikānlär. Ama şimdi tam tērsi, Türk adətlärinä, iştä halay, oyun havası, bu tarz şeylər boladı. Onun dıışında da iştä həp bildiğim adətlär. Şimdi mən, yani Türk ve Noıay adətläri dēp qaysını ayırayım yani, mənım bilgānlärim həp aynısı.

-Hu, yoq köydün məsələ awəlki toylarımın şu anda etkān toyları eee.

-Mən kiçikiy ekāndə qaydiy bosa şu an da aynı kētedi, yani hērangei bir fərq yoq.

-Məsələ mən kiçikiy ekāndə Doğanqaya'da bir köygə şey toyıa kēlgānəm. Ama şimdi məsələ mən o fərqtı körēmən, toylar biraz ıı dəyişipqoy.

-Ya, o tamamən şeymən alaqlı, yani dıışardan ıız alıp ıız bērgān sonra aynı şəkildə adətlərdə istär istēmēz dəğişēdi. Ama yani, Noıay Noıayman üylēnsä o adətlär əskisindäy bolabilēdi. Ama şimdi məsələ, mənım abım üylēndi **üş** sənə önce, sıyaqtan üylēndi, Noıay tuwdu. İstär istēmēz adətlär onlarya da uyğun bolması kērēgedi toyda, o yūzdən dəğişiklik köstēredı yani.

-Hee, köydə şimdi siz çiftçilik yasaysınız.

-Evet çiftçilik, tarım hayvancılıq.

-Oqul moqul barma köydə?

-Oqul, ben pitirdim. İş sağlığı ve Güvenliğı bölümü bitirdim. İş güvenliğı uzmanıydım.

-Anyara'dama?

-Anyara'da. Pandemiden sonra köygê keldim, ondan sonra köydê dëvam êttik işte. Biraz tağa üykênlettik **özümüz** babamman bërabër işimizdi. Şu anda da hêdëfimizdê, işte köydê devam êttirmek. Çünkü köydê qalyan gënç bir nêsil yoq. Bu işti dë yasaması këräk birêwlarınin.

-Ên cas sênsin hêralde köydê?

-Bar, birqaş kisi bar, aynı onlar da mênim düşüncämdê.

-Üylüsünmä?

-Yoo, bëkarman.

-Hu, üylënmädin tağa. Bu oqulya kêtgän bala şaya bar ma köydä kiçikiy?

-Köydä uş dört tane bala bar şu an oqulya kêtgän. Onlar da taşımaman Gossarga (Koçhisar) kêtêdilär.

-Qoçhisar'da oquydular hu, sêrvisbän kêtêdilärmê?

Metin 3

Adı Soyadı: K3

Yaş: 55

Eğitim Durumu: İlkokul

Meslek: Çiftçi

Derleme Yeri: Ankara İli, Şereflikoçhisar İlçesi, Doğankaya Köyü

-İştä, cênazê ölgände iştä hêrkâz şiy êtär toplanırmız köylär ép, mëzar yazılır, mëzardan sonra dëfnêtilir, dëfnêtilgän sonra arqadaşları yonşuları yëmäk bërirlär. Êsgidän üy üy yëmäk bëriletağandı, cênazê üyünde yëmäk pisbëytağandı hêş, bir hafta on gün, yonşular akêlirdi, şimdi olay bişiy yoq, şimdi yonaqta toplanadılar iştä, yëmäk bërêdi dërnëğimiz.

-Hu, dërnäk bërê mê yëmäkti cênazê üyü bërê mê?

-Yok dèrnäk bèrèdi, ilk yëmäğini dèrnäk bèrèdi, ondan sonra yomşuları, aqrabaları yasattıradılar yëmäk, şimdi hêp hazır şimdi.

-Bu dèrnäk qurulmadan awäl de cénazé üyü bërëtağan edi dëmi?

-Tabi canım, o zaman da olay edi.

-Qay zaman, qadiy qalqtı bu şey acaba? Eee qomşudun akêlmë şeyi.

- Köylärdë kimsä yalmadı, mësêla diyêlim ki bizim mahallêdë bir biz barmız. Millêttin balası şayası hêp oquydular, Anyara'dalar. Biziki dë mësêla bunlar da köp şey etti, Anyara'da turdu yêngän. O zaman da biz özümüz kalatağandık, biräwü öldü müydü këlêdi, keri kêtêdi bu, turamaydı köydä, ama köydë o êwêldän anyaq niyaq yoğudu, Anyara yoğudu, anyaqta kêtgän yoğudu, dağılyan yoğudu, hêrkës bir aradadı, êlindän kêlgäni yadar hêrkës, hêr yêrdän şey êtip akêlêtağandı. Biz mësêla yomşumuz ôlsä genë de êtëviz, yëmäk yasaydı bu, bërëviz genë yomşularya, yomşulardan, köydän ôlgänlärgë akêtëviz yani. Şimdi köylärdë kimsë qalmadı ki.

Metin 4

Adı Soyadı: K4

Yaş: 75

Eğitim Durumu: İlkokul

Meslek: Çiftçi

Derleme Yeri: Ankara İli, Şereflikoçhisar İlçesi, Doğankaya Köyü

-Baq, o zamanın mësêla su işbêğë kêtëviz, eee nêdi Bêktaş, şeydin, Hacı Bêkir'din Ênvär. Ênvär, Bêktaş ilkoqul arqadaşımız, barıp üyêrdän, onlardan suw işëviz ilkoqulda. Şêlāk, tènêkâ üstünä tahtadan qapatadılar, mêşêrpëmän vayatta ayaqban alamız, balalıq, işämiz, keri qapatıp, kêlëviz. Bir tane, siz kêlësiniz, suw işäsiniz veyahutta şey êtësiniz dëp, Hacı Bêkir'din hanımı bizgä yızbaydı.

-Imm, o zaman olay edi.

-Hımm o zağar olaydır. Hacı Bèkir'di Şèkär'dè bèkçilik yasaydıkän. Hacı Bèkir amca diyik γayrı Alla ramèt èylèsin èkèwünédä.

-Allah ramet eylesin.

-İştä, Ènvär'mèn Bèktaş'ban Şèkär Köyündè ilkoquldu, o yèrdè oquduk, eki sènè biz. Onlar dèvam èttilär mä kèttilär mä, balalıq bilmèymiz. Altmışda, o bizim altmış èkidä bizim ilkoqul aşıldı.... köygä døndük biz, bu yèrdè qaldıq.

-Hııı, oqul oqumadınma?

-Eee, èki sènè, birdi, ekidi Şèkär köyündè oquduq.

EK 1 ETİK KURUL İZNİ

Tarih: 26/09/2024 11:33
Sayı: E-66777842-300-00003785568

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMA ETİK KURULU

<u>TOPLANTI TARİHİ</u>	<u>TOPLANTI SAYISI</u>
24 Eylül 2024	2024/17

İlgi : 17.09.2024 tarihli ve E-12908312-300-00003763676 sayılı yazınız.

Enstitünüz Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden **Songül ÖKSÜZ**'ün, **Prof. Dr. İbrahim Ahmet AYDEMİR** danışmanlığında yürüteceği "**Nogayca-Türkçe Dil İlişkileri: Konya Örneği**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulunun **24 Eylül 2024** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan **uygun bulunmuştur**.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. İsmet KOÇ
Kurul Başkanı

EK2 ORJİNALLİK FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA
Tarih: 11/08/2025
Tez Başlığı: Nogayca-Türkçe Dil İlişkileri: Konya Örneği Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:.....
Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam seksen dokuz sayfalık kısmına ilişkin, 11/08/2025 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 5'tir.
Uygulanan filtrelemeler*: 1. ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2. ☒ Kaynakça hariç 3. ☒ Alıntılar hariç 4. ☐ Alıntılar dâhil 5. ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.
Gereğini saygılarımla arz ederim.
Ad-Soyad/İmza Songül Öksüz

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Songül Öksüz
	Öğrenci No	N21139059
	Enstitü Anabilim Dalı	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
	Programı	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

* Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)'3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dâhil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF MODERN TURKİC LANGUAGES and LİTERATURES

Date: 11/08/2025

Thesis Title (In English): Nogai-Turkish Language Contact: The Case of Konya

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 11/08/2025 for the total of eighty nine pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 5 %.

Filtering options applied**:

1. ☒ Approval and Declaration sections excluded
2. ☒ References cited excluded
3. ☒ Quotes excluded
4. ☐ Quotes included
5. ☒ Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Name-Surname/Signature

Student Information	Name-Surname	Songül Öksüz
	Student Number	N21139059
	Department	Department of Modern Turkic Languages and Literatures
	Programme	Department of Modern Turkic Languages and Literatures

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED

(Title, Name and Surname, Signature)

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.